

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

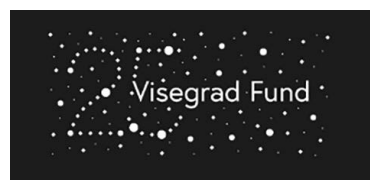
4. číslo / ročník XIV. / listopad 2025 / cena 40 Kč

STŘET ZÁJMŮ

Obsah

■ Úvodník	
Klidná síla (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
■ Česko	
Nová vládní koalice má konstrukční vadu (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Žlutá a modrá vyšly v Česku z módy (<i>Tomáš Fošum</i>)	6
Český vztah k Evropské unii – konstrukce a destrukce (<i>Karel Barták</i>)	8
■ Rozhovor	
Programy skoro nikdo nečte. Rozhodují osobnosti (<i>Tomáš Fošum</i>)	11
■ Střední Evropa	
Polsko se ohledně Ukrajiny motá v začarovaném kruhu (<i>Michal Lebduška</i>)	13
Nobelova cena Orbánovi navzdory (<i>Jan Blažek</i>)	15
Hra na demokrata skončila. Fico táhne zemi zpět k Moskvě (<i>Marián Balázs</i>)	17
Rakousko hledá cestu ven z překerní situace (<i>Miroslav Šepták</i>)	19
Moldavské volby: Silný mandát pro vládu, křehká demokracie (<i>Kateřina Fuksová</i>)	20
■ TÉMA: Visegrádská skupina	
Visegrád po 35 letech: konec, nebo nový začátek? (<i>Vít Dostál</i>)	23
Střední Evropa, zájmy států V4 a konec kunderovského mýtu (<i>Michal Vašečka</i>)	25
Visegrádské vzestupy a pády (<i>Péter Bori</i>)	27
Jak válka a Viktor Orbán změnili polský pohled na Visegrád (<i>Dominik Héjji</i>)	29
■ Kultura	
Sbormistr v lese nečihá (<i>Jan Gregor</i>)	32
■ Zraněná města	
Stylový Zlín jako symbol vzestupu a pádu českého obuvnictví (<i>Jan Holovský</i>)	33

Pět článků z tohoto čísla vzniklo v rámci projektu *Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries*. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Demokratický střed

4/2025, vydáno v listopadu 2025, ročník XIV.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Jan Blažek, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, zdroje fotek na titulní straně: Kancelář prezidenta republiky

a Facebook Andreje Babiše, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Povolební stýkání a potýkání Andreje Babiše a Petra Pavla dobře zapadá do současného globálně viditelného jevu, který mnozí nazývají krizí liberální demokracie. Neznamena to, že by lidé odmítali demokracii jako takovou, jen velké části z nich nevyhovuje její současná podoba. Ta spočívá na brzdách a protivahách, dělbě moci a právním státě. Zkrátka na různých pojistkách, které mají zajistit, aby se demokraticky zvolení politici nezměnili v samovládce, autoritáře nebo tyranu řídicí se jen vlastními zájmy.

Jenže v řadě demokratických společností nyní sílí pocit, že jde o systém, který vyhovuje jen kosmopolitním a vzdělaným elitám nebo těm, jimž se po materiální stránce vede dobře. Že hlavní snahou systému je ztížit přístup k moci politikům, kteří se chtějí brát za práva těch, kteří se dobře nemají. Tito lídři se sice často proboují do nejvyšších funkcí, ale jsou natolik svázáni pravidly, že nedokážou z pohledu svých našťvaných voličů reálně nic změnit. O podobných náladách vypovídá i nedávný průzkum společnosti Ipsos na téma populismu, jenž zkoumal situaci v jednatřiceti zemích. Vyplývá z něj, že ve světě roste poptávka po silném lídrovi, jemuž je téměř polovina dotázaných ochotna odpustit porušování pravidel.

Česko do průzkumu zařazeno nebylo. Nicméně přesně takovým lídrem, jenž dodržuje pravidla, jen když musí, je právě Andrej Babiš. O jeho střetu zájmů, který se po nedávných sněmovních volbách stal jablkem sváru mezi ním a prezidentem Pavlem, se u nás mluví již dvanáct let. Nikdy se ho nepokusil doopravdy vyřešit a nesnaží se o to ani teď. Existuje totiž pouze jediná možnost, aby jako premiér naplnil ducha českých i evropských zákonů o konfliktu zájmů. Musel by svůj Agrofert závislý na tuzemských i unijních dotacích a veřejných zakázkách prodat. A to odmítá.

Babiš v mnohém připomíná amerického prezidenta Donalda Trumpa. Platí to i pro kombinaci politiky, vlastního podnikání a privátního života. Zatímco Trump jedná o důležitých otázkách s evropskými státníky například na svých golfových hřištích, Andrej Babiš si své koaliční partnery zve k sobě do Průhonice. Sídla Agroferty i Babišova hnutí ANO jsou na pražském Chodově kousek od sebe. Samozřejmě, golfová hřiště a průhonická sokolovna jsou

v těchto politických příbězích spíše jen úsměvným detailem. Našla by se v nich řada pádnějších důvodů ke kritice. Jenže voliči přesto oba politiky opakovaně volí. Trumpa i přes bezprecedentní zpochybnění voleb v roce 2020. Babiše pak bez ohledu na to, že stojí před soudem kvůli obvinění z dotačního podvodu a odsouzení se nejspíše dočasně vyhne jen díky poslanecké imunitě.

Podle nedávného průzkumu agentury NMS většina Čechů podobně jako prezident Pavel chce, aby Babiš před svým jmenováním premiérem vysvětlil, jak svůj střet zájmů vyřeší. Zde se ale sčítají odpovědi „určitě ano“ a „spíše ano“. Když zohledníme pouze první variantu, ukáže se, že vysvětlení po Babišovi rozhodně požaduje menšina voličů ANO, SPD i Motoristů sobě, tedy budoucích vládních stran. Všechny tři subjekty o společném vládnutí navíc mluvily už před volbami. A snad každému bylo jasné, že za podobného uspořádání bude premiérem Babiš.

Petr Pavel v celém sporu představuje zastávku liberální demokracie, kterému na dodržování jejích pravidel záleží. Často se říká, že jsou pro běžného člověka občas nesrozumitelná. Prezident však trvá na svém ve věci, která by měla být jasná každému. Tedy že by člověk, jehož podnikání do značné míry závisí na veřejných penězích, neměl být zároveň majitelem obřího holdingu a premiérem. A to i proto, že Česku kvůli jeho střetu zájmů hrozí ztráta dotací z Evropské unie. Nejde tu o žádnou složitou právní filosofii ani slovíčkaření.

Petr Pavel zatím v této záležitosti postupuje srozumitelně a férově. Na Babišovo tradiční kličkování se zjevně dobře připravil. Přitom nelze říct, že by nerespektoval vůli voličů. Pouze chce, aby Babiš s předstihem veřejnosti řekl, jak svůj problém po usednutí do premiérského křesla vyřeší. Pokud Pavel dohraje tuto partii až do konce bez ztráty kytičky, mohl by se stát inspirací i pro další politiky, kteří si myslí, že liberální demokracie do koše ještě nepatří. Ona tam totiž skutečně nepatří. Pouze v éře mnoha propojených krizí potřebuje důvěryhodné silné lídry. Síla přitom nemusí být jen rysem ukřižovaného populisty. Může to být i klidná síla, kterou v současnosti reprezentuje český prezident. Kéž by mu to vydrželo.

Tomáš Fošum

Klidná síla

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovním 300 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

Nová vládní koalice má konstrukční vadu

Volby do Poslanecké sněmovny dopadly jednoznačně. Vyslaly Česko směrem, který možná nenaplní podobu nejčernějšího očekávaného scénáře, ale i tak vyvolává u voličů končící vlády velké obavy. Návrat Andreje Babiše a jeho hnutí ANO má doslova triumfální podobu. Na nové vládě s SPD a Motoristy sobě se Babiš domluvil rychle a relativně klidně. Tato vládní sestava má však v sobě zakódovanou nestabilitu už ve chvíli svého vzniku.

Při bližším pohledu na výsledky říjnových voleb do Poslanecké sněmovny je vidět, že porážka vládní koalice v čele s premiérem Petrem Fialou (ODS) nebyla důsledkem masivního úbytku jejích vlastních voličů. Vládní strany v součtu naopak posílily o více než sto tisíc hlasů, což lze ale připsat obecnému navýšení volební účasti o téměř čtyři procentní body. Hlavní pohyb proběhl uvnitř bývalé vládní pětikoalice. Očividně se totiž část dřívějších voličů Spolu přesunula k samostatně kandidujícím Pirátům a Starostům, kteří minule šli do voleb na jedné kandidátce jako PirSTAN. Oba subjekty celkem posílily o tři sta tisíc hlasů. Jenže ani to nestačilo. K volbám přišlo o čtvrt milionu lidí navíc a ve výsledku vládní tábor svůj absolutní objem hlasů navýšil výrazně méně než opozice. A hlasy pro ni se navíc sjednotily, což rozhodlo.

Hnutí ANO posílilo o téměř půl milionu hlasů a získalo rekordní výsledek. Proto nevadilo, že SPD naopak přišla o významnou část podpory, Motoristé sobě prošli jen o kousek a propadlo hnutí Stačilo!, ke kterému se přidal pahýl kdysi významné sociální demokracie. Andreji Babišovi se podařilo centralizovat protestní tábor natolik, že menší opoziční subjekty nejen nepovyrostly, ale samy mu posloužily jako politická potrava. Z někdejších spojenců zůstala jen torza, nicméně na pohodlnou většinu to bylo zcela dostačující.

Je tedy ironické, že povolební interpretace se zaměřily hlavně na selhání vlády. Důvodů ke kritice by se jistě našlo dost, vláda dělala od samého začátku velké politické chyby. Neměla připravené konkrétní kroky, uzavírala neprůhledné kompromisy a mnoho ze svých slibů ani očekávání voličů nesplnila. Čelila navíc velkým problémům, které sice sama nezpůsobila, ale i to, co dělala správně, neuměla před vlastními občany pořádně obhájit.

Kupodivu, samotný volební výsledek ukazuje, že vláda své voliče neztratila v míře, která by vysvětlovala její porážku. Ba naopak, po čtyřech turbulentních letech byla schopna do značné míry udržet svůj elektorát a předvést výkon, jenž je v českých poměrech, kde vlády ve volbách pravidelně ztrácejí, skoro nadstandardní. Jenže to jednoduše nestačilo na protihráče, který tentokrát hrál ve větším týmu a s lepším rozložením sil.

Upozadění partnerů

V době, kdy vzniká tento text, ještě není jasné, jak přesně dopadne měření sil mezi Andrejem Babišem a preziden-

tem Petrem Pavlem, který si klade logickou podmínku ohledně střetu zájmů, v němž by se předseda ANO ocitl, pokud by se stal premiérem. Lze však očekávat, že Babiš tuto překážku odstraní a svou vládu dostane. Prezident v této situaci postupuje dobře, dodržuje ústavu a nedá se čekat, že by čelil nové většině stejnými metodami, jaké používal jeho předchůdce Miloš Zeman.

ANO, SPD a Motoristům se podařilo se poměrně rychle domluvit a koaliční smlouva je již podepsána. Menší strany si zde mohou připsat jediný hmatatelný úspěch: budou oficiálně ve vládě. Na tom trvaly a toho se jim skutečně dosáhnout podařilo. Tím však seznam jejich triumfů víceméně končí.

V personální oblasti se naplno projeví babišovské tvrdé metody, na které nevyzrálá SPD zkrátka neměla odpověď. Strana si sice vyjednala ministerská křesla, ale Babiš do nich nakonec posadil lidi, kteří nejsou s SPD spjati ani nominálně. Jejich skutečná politická identita sahá mnohem blíže k hnutí ANO. Je těžké si představit praktičtější ukázkou toho, jak nesouměrné síly zde stojí proti sobě.

Motoristé sobě na první pohled uspěli výrazně lépe. Se třinácti poslanci získali příslib čtyř křesel ve vznikající vládě, což je objektivně úspěch. Jejich skutečný vliv je však omezený. Do vlády pravděpodobně nevstoupí jejich lídr a nosič většiny hlasů Filip Turek, který tone v problémech své ne tak vzdálené minulosti. Sebevědomí ve vyjednávání jim rozhodně nechybělo, ale výsledný obraz ukazuje, že reálná moc zůstává pevně v rukou ANO, zatímco oba menší partneři participují spíše symbolicky. Pokud minulost Filipa Turka a dalších nových poslanců Motoristů ve Sněmovně významně ovlivnila už jejich start, lze se jen obávat, jak si budou počínat v každodenním politickém provozu.

Programová rovina kapitulace je ještě markantnější. SPD mířila do voleb s rétorikou, která by představovala zásadní obrat v české zahraniční politice. Slibovala referendum o odchodu z Evropské unie i dramatické přehodnocení našeho ukotvení v NATO. Nic z toho ve vládních dokumentech nezůstalo. Očekávané zhroucení české euroatlantické orientace se nekoná; namísto toho přichází jen posun v symbolickém vyjadřování. Nová vláda zcela jistě nebude pokračovat ve výrazných gestech a důrazné verbální podpoře Ukrajiny, která byla typická pro kabinet Petra Fialy. Jenže v praktické rovině se mnoho nezmění. Česká materiální pomoc byla i v minulých letech velmi

Zástupci hnutí ANO, SPD a Motoristů sobě podepsali na začátku listopadu koaliční smlouvu. Foto: Facebook/AndrejBabis

omezená. Zdá se, že nový kabinet tento rámec zásadně měnit nebude.

Slovenský scénář, před nímž se během kampaně tolik varovalo, se nekoná, alespoň ne v tom podstatném. Česká republika může být navenek výrazně vstřícnější k Maďarsku či Slovensku. Ale v každodenní praxi zůstane členem EU i NATO v přiměřeně standardní poloze. Slovenský scénář se částečně může naplnit snad jen tehdy, když se někteří zástupci menších stran zvolení na kandidátce SPD rozhodnou oddělit se od oslabeného partnera a začnou vládu kritizovat z radikálních pozic.

Motoristé vstupují do vlády s nepříjemnou pachutí slibů pravicového charakteru, které se v Babišově politické praxi jednoduše nemohou uskutečnit. Jejich předvolební řeči o vyrovnaném rozpočtu do čtyř let, štíhlém státu a nezvyšování daní zněly sebevědomě. Ovšem představa, že třináct poslanců dokáže přesměrovat chování Andreje Babiše, je sice zábavná, ale nerealistická. Šéf ANO je jako bývalý premiér hlavním architektem deficitu, který dnes jejich budoucí vláda zdědí. Vyslovil též příliš mnoho velmi drahých slibů, z nichž některé bude muset splnit. Očekávat, že by se hospodaření státu pod jeho vedením zázračně napravilo, je proto iluze, a Motoristé s tím nic nesvedou. Nejen proto, že jejich vliv je omezený, ale i proto, že je tato realita pravděpodobně netrápí natolik, aby si kvůli ní koaliční dobrodružství rozmýšleli.

Drenáž bude pokračovat

Předvídat, jak se bude vyvíjet Babišova třetí vláda, nevyžaduje žádné náhodné věštění. Stačí si připomenout, jak fungovala ta předchozí. Personální jádro hnutí ANO zůstalo prakticky nezměněné a s ním i styl vládnutí: silná centralizace, mikromanagement, improvizace, permanentní

kampaň a schopnost překrýt zásadní chyby efektivním PR.

Je fér dodat, že čtyři opoziční roky nestrávilo hnutí ANO pouze v permanentní kampani bez přemýšlení o budoucnosti. Naopak, jeho aparát připravoval konkrétní plány v ekonomice, zdravotnictví či energetice, a část z nich se nepochybně pokusí realizovat. Jenže zkušenost říká, že mezi „pokusí se“ a „realizuje“

leží právě ta část Babišovy praxe, která dělá jeho vlády neefektivní. Programová nestálost, nahodilé zásahy do agend ministrů, časté personální turbulence a preference mediálního efektu před institucionální prací způsobily, že Babišova vláda v letech 2018–2021 nepřinesla zásadní reformy, bez ohledu na vnější problémy, kterým čelila. A není mnoho důvodů, proč očekávat, že se nadcházející Babišův kabinet tomuto vzorci vymkne.

Zcela jinou otázkou je očekávaná stabilita budoucí vlády, tedy vztah koaličních partnerů k dominantnímu premiérovi. Minulost poskytuje velmi jasnou poučku. Kdokoliv s Andrejem Babišem vstoupí do vlády, nevyhnutelně skončí v jeho stínu. Vše dobré si přisvojí premiér a jeho PR aparát, zatímco všechny problémy, nedodržené sliby a provozní obtíže dopadnou na menší strany. Letos navíc Babiš předvedl, že to umí už i před volbami. Velkou část voličů SPD, Stačilo! i menších protestních subjektů dokázal přetáhnout k ANO ještě před tím, než se s nimi vůbec musel o moc dělit. Překvapil tím nejenom šéfa SPD Tomia Okamuru, ale možná i sám sebe.

Právě tato dynamika vytváří v nové koalici prvek značné nestability. Obě menší strany — SPD i Motoristé — jsou jen krůček od pětiprocentní hranice a jejich postačující, nikoliv oslnivé výsledky z roku 2025 jim nedávají mnoho prostoru k politickému manévrování. Jejich voliči hlasovali protestně. Jakmile se takový subjekt promění v součást establishmentu, popularita začne klesat, a to rychleji, než stranické sekretariáty stihnou reagovat. K tomu připočteme nevyhnutelné drobné skandály, nesplněné sliby a fakt, že premiér jim nedovolí prosadit většinu z jejich programu. Výsledkem bude to, že eroze obou partnerů je téměř jistá.

Zde je ukrytý spouštěč budoucích konfliktů. Tomio Okamura není politický amatér, žije z politiky mnoho let a rozhodně neplánuje, že by toto období mělo být jeho poslední. Pokud uvidí, že ho Babišova dominance posílá pod pětiprocentní hranici, začne klást odpor. A jediný nástroj, který má k dispozici, je konflikt. V okamžiku, kdy ANO partnery vyčerpá natolik, že začnou bojovat o přežití,

koalice narazí na limity své soudržnosti. Jak hluboké tyto konflikty budou, se dnes odhadnout nedá, ale jejich příchod je vnitřní dynamikou koalice zaručen. Okamura byl zvolen předsedou Sněmovny a z této pozice může verbálně i fakticky nové většině mnoha způsoby škodit.

Tato nová koalice navíc „vyklidila“ radikálně protestní část politického spektra. Pokud SPD a například i strana PRO, která s ní kandidovala společně, budou vládu podporovat, otevírají prostor pro nové síly. Ty mohou využít potřeby a přání části voličů a hlasy od nového „esta-

blishmentu“ odčerpat svou radikální rétorikou, nezátíženou vládní odpovědností.

Jisté je proto pouze to, že vláda vzniká relativně klidně a že tento klid nevydrží. Koaliční partneři jsou odsouzeni k postupnému úpadku, a než z politické mapy zmizí, mohou způsobit více škod, než by se z prvních povolebních týdnů zdálo. V této vládě je nestabilita zakódována už ve chvíli jejího vzniku. A dříve či později se projeví.

Antonín Berdych

Žlutá a modrá vyšly v Česku z módy

Reakce na ruskou válku na Ukrajině se stala jednou z hlavních štěpících linií na české politické scéně. Zatímco tehdejší vládní strany v čele s premiérem Petrem Fialou (ODS) po únoru 2022 napadenou zemi podporovaly, opozice byla nejprve v této otázce rozdělená, aby postupně nabídla ve vztahu k Ukrajině směs pragmatismu, lhostejnosti a někdy i vyloženě proruských postojů. Po říjnových sněmovních volbách se z opozice stává vládní koalice, přičemž žlutomodrá ukrajinská vlajka představuje pro ni symbolický terč.

Když se před čtyřmi lety ujímala moci vláda Petra Fialy, tvořilo ji pět rozdílných stran s odlišnými zájmy, které spojoval hlavně odpor k politice zosobněné dosavadním premiérem Andrejem Babišem a tehdejším prezidentem Milošem Zemanem. Navíc na vládnutí nebyla zjevně připravena. A byť řadu důležitých kroků udělala, nespokojenost mezi jejími voliči z různých důvodů narůstala.

Výjimkou byla vládní zahraniční politika, respektive odmítavý postoj k ruské agresi, který voliči pětikoalice ve směs oceňovali. Přes veškerou tragičnost situace vláda dostala příležitost dát své existenci vyšší smysl. Obstála tváří tvář výzvám, které válka na Ukrajině před ní postavila? V rámci možností určitě nezklamala. Nejenže zvládla příchod statisíce ukrajinských uprchlíků, ale blýskla se i na poli diplomacie. Týkalo se to třeba odvážné výpravy střeoevropských politiků do obleženého Kyjeva v březnu 2022, již se premiér Fiala neváhal zúčastnit.

Fialův kabinet také společně s prezidentem Petrem Pavlem zaštil takzvanou českou muniční iniciativu. Ta vznikla ve chvíli, kdy Ukrajině docházela na frontě munice. Jednalo se tak o naprosto zlomový projekt, který jak naši spojenci v Evropské unii a NATO, tak především napadená země dodnes velmi oceňují.

Volby na obzoru

Česko přitom příliš vlastních peněz na iniciativu nevydává, ale jako jediné ji v danou chvíli dokázalo zorganizovat. Když už však zmiňujeme vynaložené finance, dostáváme se k slabému místu proukrajinské politiky kabinetu Petra Fialy. Ani mnozí vládní spolupracovníci, jako byli poradce pro národní bezpečnost Tomáš Pojar, zmocněnec pro Ukrajinu Tomáš Kopečný nebo koordinátor stra-

tegické komunikace Otakar Foltýn, se v rozhovorech s médii netajili, že by pomoc Ukrajině ze státní kasy měla být větší.

Nejen oni rovněž upozorňovali, že Česko na válce vydělává, a to nejen v případě muniční iniciativy. Ukrajincům darovanou vojenskou techniku nám západní spojenci kompenzovali. Zemi též prospívají ukrajinští pracovníci z řad uprchlíků, kteří do státního rozpočtu odvádějí na daních a odvodech podstatně více peněz, než dostali v rámci pomoci.

Jenže když se Česko mělo letos v červenci v rámci NATO zapojit do nákupu amerických zbraní pro Ukrajinu, premiér Petr Fiala to odmítl. Česká republika se prý soustředí na jiné projekty, skrze něž může napadenou zemi financovat. Byl to přitom právě Fiala, jenž v únoru 2025 po jednání světových lídrů o Ukrajině prohlásil, že je třeba položit na stůl peníze a zbraně.

Těžko říct, zda by Fialova vláda byla štedřejší, kdyby se neblížily říjnové volby do Poslanecké sněmovny. Jak ukazují například průzkumy analytického ústavu STEM, většina české populace není vojenské pomoci Ukrajině nakloněna, stejně jako odmítá navýšení podpory pobytu ukrajinských uprchlíků.

Ve volební kampani vládních stran sice pomáhání Ukrajině hrálo důležitou roli, ale příliš se nezdůrazňovala konkrétní forma pomoci ani výše zmíněné plusy, které Česku přináší. Místo toho především Fialou vedená koalice Spolu vsadila na negativní kampaň zaměřenou na hnutí ANO a jeho potenciální partnery hnutí Stačilo! a SPD.

Hlavním motivem této kampaně bylo nebezpečí, že by zmíněné strany po převzetí vládního kormidla zavlekly zemi na Východ a že by šly na ruku ruskému prezidentovi Vladimíru Putinovi. Nelze samozřejmě říci, že by se pro

podobná tvrzení nenašly argumenty. Hnutí SPD a Stačilo! lze bez většího váhání označit jako proruská. A šéf ANO Andrej Babiš se netajil připraveností s nimi sestavit vládu.

Některé předvolební výroky na Babišovu adresu ale byly přestřelené. Například když Petr Fiala tvrdil, že by mohl podlehnout lákové Putinově nabídce: „Zavolá mu a podlehneme. Není to politik, který nás může chránit v těžkých časech.“ Náznaky, že je Andrej Babiš proruský, zaznívaly ze strany vládních politiků poměrně často.

S Andrejem Babišem je to ale složitější. Určitě ho nelze podezřívat, že by byl fanouškem Putinova režimu. Jeho firmy podnikají ve střední a západní Evropě, Rusko majitele holdingu Agrofert Babiše nikdy nezajímalo. Navíc jako premiér nechal na jaře 2021 vyhostit osmnáct ruských diplomatů poté, co prasklo, že za někdejšími výbuchy ve vrbětických skladech stála ruská tajná služba GRU.

Na obě strany

Jenže pak tu máme Babišovo chování vůči Ukrajině. Nejprve ji po zahájení ruské invaze v únoru 2022 coby lídr opozice jednoznačně podpořil. Navíc jeho hnutí ANO během následujících let ve Sněmovně opakovaně hlasovalo pro takzvaný Lex Ukrajina, což je souhrnné označení pro zákony na pomoc ukrajinským uprchlíkům.

Zároveň ovšem Babiš už během roku 2022 začal občas hrát i s protiukrajinskou kartou. Obviňoval Fialovu vládu, že dostatečně nepodporuje „naše lidi“. Vrcholem byla Babišova nakonec neúspěšná kampaň před prezidentskými volbami v lednu 2023, v nichž prohrál s generálem Petrem Pavlem.

Do všeobecné paměti se z jeho „mírové“ kampaně vryly především dva momenty. Prvním byl Babišův billboard s nápisem „Nezavleču Česko do války. Jsem diplomat. Ne voják“. Ke druhému pozoruhodnému momentu pak došlo během televizního duelu s Petrem Pavlem. Babiš na otázku moderátora, zda by v případě napadení Polska nebo baltských států vyslal české vojáky spojencům z NATO na pomoc, odpověděl záporně: „Ne, určitě ne. Já chci mír, já nechci válku.“

Od tohoto výroku se během posledních dvou let mnohokrát distancoval s tím, že by spojencům pomohl. Přesto tato situace o Babišovi mnohé vypovídá. Není sice proruský,

Premiér Petr Fiala během jednání se svým tehdejším ukrajinským protějškem Denysem Šmyhalem. Foto: Vlada.gov.cz

ky, ale je pragmatický a hodnotově neukotvený. Jeho elektorát je ve vztahu k válce na Ukrajině rozdělený. Jedna polovina chce napadené zemi pomáhat, druhá nikoliv. Není proto divu, že to Babiš v poslední době hrál na obě strany.

Rusko stále označoval za agresora, ale zároveň se vůči pomoci jeho oběti vymezoval. Petra Fialu ironicky nazýval ukrajinským premiérem, občas se skrze prsty díval na uprchlíky. Letos v červnu například vládě vyčítal, že chce podporovat ukrajinské matky, zatímco na české rodiče nemyslí. Jisté proslulosti dosáhlo také video, v němž Andrej Babiš vystupoval s kohoutem Silverem. Ten prý nemá rád ukrajinské obilí, protože je kontaminované.

Z pohledu dosavadní prozápadní a proukrajinské české zahraniční politiky znepokojuje rovněž loňský Babišův obrat v evropské politice, když společně s maďarským premiérem Viktorom Orbánem a dalšími proruskými a euroskeptickými lídry založil v europarlamentu novou frakci Patrioti pro Evropu.

Pro samotnou Ukrajinu se ale největším rizikem staly Babišovy útoky na českou muniční iniciativu, kterou slíbil v případě svého volebního úspěchu zrušit. Zdůvodňoval to mimo jiné tím, že dodávaná munice je „plesnivá“. Pak přidal argument, že iniciativa je netransparentní, přičemž zbrojaři na ní vydělávají na úkor Ukrajiny. Zde měl na mysli hlavně majitele průmyslového holdingu Czechoslovak

Group Michala Strnada, jenž v posledních letech začal stoupat v žebříčku nejbohatších Čechů, přičemž přeskočil i samotného Babiše.

Smutný pohled

Po říjnových volbách, v nichž Babišovo hnutí zvítězilo s necelými 35 procenty hlasů a rychle se domluvilo na koalici s SPD a stranou Motoristé sobě, přichází ve vztahu k Ukrajině chvíle zkoušky. Nejen pro vznikající Babišovu vládu, ale i pro opozici, prezidenta Petra Pavla i proukrajinskou část české veřejnosti. Té se sice částečně ulevilo, že se do Sněmovny nedostalo silně proruské Stačilo!, ale ani tak není složení nové vládní koalice důvodem k velkému optimismu.

Dokázal to velmi záhy šéf SPD Tomio Okamura, který hned druhý den po svém zvolení předsedou Poslanecké sněmovny nechal z její budovy odstranit ukrajinskou vlajku, jež zde visela na podporu napadeného státu. Smutný pohled byl pak na údajné prozápadní politiky hnutí ANO v čele s Karlem Havlíčkem, kteří tento krok hájili. Havlíček navíc prohlásil, že pokud se opět stane ministrem průmyslu a obchodu, ukrajinskou vlajku ze sídla ministerstva nechá také sundat.

Nejistota panuje též ohledně Motoristů sobě. Jejich předseda Petr Macinka sice začal před volbami vystupovat proukrajinsky, ale nejznámější „motorista“ Filip Turek během svého nedávného působení v Evropském parlamentu opakovaně nepodpořil rezoluce ve prospěch Ukrajiny.

Jaká bude skutečná politika Babišova kabinetu vůči Ukrajině, zatím nevíme. Nejspíš nebude tak nepřátelská, jak by nasvědčovaly výše uvedené činy a výroky. Rozhodně ale bude méně vstřícná, přičemž i symbolické akty stahování žlutomodrých vlajek mají nezanedbatelný dopad na nálady uvnitř společnosti.

Ti, co Ukrajině v nerovném souboji s ruským agresorem drží palce, teď spoléhají nejspíš hlavně na prezidenta Petra Pavla, jenž během povolebních jednání otevřeně vyzval Andreje Babiše, aby jeho vláda nerušila muniční iniciativu. Tu sice představitelé ANO stále kritizují, ale ohledně jejího zániku už nejsou tak kategoričtí.

Češi však při snaze pomoci Ukrajině nejsou zdaleka jen odkázáni na politiky. Už nyní vybírají hodně peněz na její podporu v soukromých sbírkách. Podle Otakara Foltýna patří země v tomto ohledu ke špičce. I vzhledem k současnému rozložení sil ve vrcholných patrech české politiky rozhodně nebude z hlediska těžce zkoušené Ukrajiny na škodu, když soukromí dárci své úsilí ještě znásobí.

Tomáš Fošum

Článek vznikl v rámci projektu Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Český vztah k Evropské unii – konstrukce a destrukce

Rok 2022 byl pro postavení Česka v Evropské unii zlomový. Premiér Petr Fiala se pod vlivem ruské agrese proti Ukrajině odpoutal od své zakořeněné nedůvěry v evropskou integraci. Objevil se mezi prvními západními státníky v napadeném Kyjevě, ukazoval cestu celé Evropě. Protimigrační Česko udivilo otevřenou náručí ukrajinským uprchlíkům. Za našeho předsednictví v Radě EU ve druhé polovině téhož roku se dařilo úředníkům i politikům dosahovat až nemožných kompromisů, jaké od Prahy málokdo čekal, a to v mimořádně složité situaci nové války i energetické krize.

Uplynulé čtyřleté období tak můžeme označit za etapu konstrukce. Česko se přihlásilo o místo, které mu v evropském klubu náleží, a bylo radostně vyslyšeno. Petr Fiala se stal respektovaným a uznávaným členem Evropské rady, ministři jako Jozef Síkela, Martin Kupka, Vít Rakušan či později Petr Hladík hráli první housle. Ačkoliv po skončení předsednického půlroku se české počínání do značné míry vrátilo k předchozím skeptickým návykům, odlesk úspěšného předsednictví a rozhodná podpora Ukrajiny – viz muniční iniciativa – mají dodnes příznivý dopad.

Přesto je škoda, že se vláda nepokusila ze zmíněných úspěchů vytěžít víc. Česko mělo unikátní šanci rozběh-

nout proces vedoucí k zavedení eura, po kterém volají takřka unisono domácí podnikatelé. Prezident Petr Pavel na to ostatně dosti osaměle upozorňoval. Mělo možnost se v duchu Draghiho zprávy postavit do čela iniciativ vedoucích k „autonomizaci“ Evropy, zbavování se závislosti podvazujících konkurenceschopnost průmyslu nebo k odstraňování bariér, které na jednotném vnitřním trhu nadále ztěžují pohyb zboží, a zvláště pak služeb i kapitálu. Výzev bylo a je bezpočet.

Ničeho nového jsme se však už nedočkali. Vláda vedla nepřesvědčivý boj proti Green Dealu včetně potírání legislativních aktů, kterým Česko za předsedání v EU

pomohlo na světlo světa. I tam, kde jsou deregulace, zjednodušování či ředění přehnané, „zelené“ legislativy namíste, se Praha chovala spíše nejspíše – viz negativní postoj ministra životního prostředí Hladíka vůči cíli snížit emise skleníkových plynů do roku 2040 o 90 procent, ačkoliv při jeho projednávání dosáhl všech ústupků a prosadil všechna omezení, o která bojoval.

Největší nepřátelé

Do debaty v české kotlině se vepsaly také loňské červnové volby do Evropského parlamentu (EP). Za prvé vrazily klín do soudržnosti vládní koalice, když se ODS zuby nehty – a přes údajný Fialův odpor – udržela v euroskeptické frakci Evropští konzervativci a reformisté (ECR), zatímco europoslanci za TOP 09, lidovce i STAN se usadili v lavicích většinové mainstreamové Evropské lidové strany (EPP).

Ještě výraznější změnu zažili europoslanci za ANO. Andrej Babiš je bez jejich souhlasu přesunul z liberálního klubu Renew do Patriotů pro Evropu, otevřeně národoveckého a populistického spolku, který sám krátce předtím založil s maďarským Viktorem Orbánem a šéfem rakouských Svobodných Herbertem Kicklem. Bylo to nepřekné, ale leccos se tím vyjasnilo.

Právě obraz rozmístění českých poslanců v EP napověděl hodně o tom, jak se bude postavení Česka v EU vyvíjet po parlamentních volbách, jež se konaly začátkem letošního října. Už eurovolby ukázaly, že čeští voliči dávají stále častěji přednost antisystémovým, protievropským a proti-integračním seskupením před tradičními stranami pravého či levého středu. Říjnové klání to pak potvrdilo. Vedlo ke vzniku koalice, která je momentálně na kontinentu nejnepřátelštější vůči evropské integraci, snad s výjimkou Orbánova režimu v Maďarsku.

Fialova vláda nás vrátila do epicentra evropského dění, rozmazala nálepkou „divné“ či „nečitelné“ země, přiblížila nás většinovému západnímu proudu, kam jsme od roku 1989 vždycky toužili patřit. Otevřela ucpané kanály, navázala styky tam, kde bylo třeba je navazovat. Dokázala prosadit dohody, které měly širší záběr než jen „obhajobu národního zájmu“. Na druhé straně nedokázala své evropské kroky vysvětlit, získat pro ně silnou podporu veřejnosti. Dokonce i kolem zmíněné muniční iniciativy, jež byla jakousi vlajkovou lodí proukrajinské politiky, se vyrojily pochybnosti, kterým nebyla schopna účinně čelit.

Jsmo vůbec v EU?

Přišly volby a s nimi konec jakékoliv „konstrukce“ a začátek destrukce. Při čtení návrhu programového prohlášení vznikající české vlády se vnučuje jedna základní otázka: kde je Evropská unie? Trojkoalice ANO-SPD-Motoristé na 38 stranách celkem podrobně vysvětluje, jak hodlá oblažít český národ spoustou veskrze pozitivních činů, jak bude konstruktivní a pragmatičtější, jak skvěle se budeme za jejího panování všichni mít. Není tam ovšem nic, nebo skoro nic o tom, jak si budeme počínat v rámci EU, jak se

budeme stavět k evropským iniciativám, jak se budeme chovat, co budeme navrhovat a za co budeme bojovat. Jako bychom v EU ani nebyli, jako bychom žili v nějakém vzduchoprázdnu, kde na všechny požitky snadno dosáhneme sami.

Potvrzuje to samozřejmě i několik rozhodně negativních vymezení, která se už stala evergreeny české politiky. Budoucí vláda nezavede druhou generaci emisních povolenek, ačkoliv nás tím připraví o 55 miliard korun ze sociálního klimatického fondu a vystaví krutým postihům za nedodržování evropského práva. Odmítá předem zákaz prodeje nových aut se spalovacími motory od roku 2035, přestože se o jeho revizi ještě ani nezačalo jednat. Plošná nenávisť vůči Green Dealu je o to paradoxnější, že tuto zelenou dohodu, stejně jako pozdější klimatický zákon, pomohla vyjednat a schválit na evropské úrovni právě minulá Babišova vláda.

Nová vládní koalice slibuje také nezavést migrační pakt, zásadní reformu migračního a azylového práva, která rozhodně zpřísňuje pravidla pro nakládání s ilegálními migranty, a vychází tak vstřícně většině dlouhodobých českých požadavků. Předpokládá ovšem určitou míru solidarity, tedy příspěvky zemím, jež budou ochotny některé migranty vybavené azylem přijmout od těch, které o nějakém přijímání nechtějí ani slyšet. A to vznikajícímu kabinetu vadí.

Nastupující vláda slibuje, že nedopustí přijetí eura, ba že prosadí do ústavy jako jedinou měnu českou korunu. Kontruje tak požadavky většiny českých podnikatelů a dostává se do křížku s přístupovou smlouvou, ve které se Česko zavázalo euro jednoho dne přijmout.

Z krátké pasáže věnované přímo EU se dozvídáme, že Česko nebude souhlasit s přesunem dalších pravomocí na Unii a bude rozhodně odmítat jakékoliv oslabení principu jednomyslnosti. Tedy hájit právo veta všude tam, kde ještě existuje. V textu se ovšem nepíše nic o tom, jak to bude v praxi fungovat – například jak se tento imperativ slučuje s budoucím rozšířením EU o země západního Balkánu. Naprostá většina členských států si je vědoma toho, že pokud je jednomyslnost problém v sedmadvaceti, bude v třiatřiceti znamenat jistou paralýzu.

Nová vláda se rozhodně nechce podílet na budování nějaké evropské armády, což je zatím tak jako tak science-fiction. Jak se však bude stavět k posilování obranyschopnosti kontinentu, na kterou tolik tlačí Spojené státy? Jak se vypořádá se závazkem minulé vlády postupně navyšovat výdaje na obranu až po pět procent (respektive 3,5 procenta) HDP? Jak se zapojí do iniciativ EU zaměřených na společný vývoj, výrobu a nákupy zbraní a vojenské techniky? Nevíme. Jediné, co se dovídáme, je to, že bude chtít, aby české podniky nepřišly zkrátka.

A komu by česká obrana měla sloužit? Komu by případně měla pomáhat a komu čelit? Ani slovo o podpoře Ukrajiny, ani slovo o brutální agresi Ruska a jeho rozpínavosti. V tomto bodě staví vládní prohlášení politiku posledních čtyř let doslova na hlavu. Činí Česko opět nečitelným a nepředvídatelným státem, který se neodvažuje otevřeně

sdílet většinové evropské postoje. Jediné, nač se koalice zmožla, je slib, že „budeme podporovat diplomatické kroky vedoucí k ukončení války na Ukrajině a eliminaci rizik války v Evropě“.

Nehlásíme se tedy k vojenské podpoře Ukrajiny, neoduzujeme ruskou agresi. Budeme za bukem vyčkávat, jak se situace vyrbí, a podle toho se přizpůsobíme. Celým dokumentem prostupuje tento národovecký alibismus. Opakovaně se zaklíná národními zájmy, zájmy lidu, případně lidí. O zájmu demokratické Evropy, případně o společných evropských zájmech, podílu na jejich hájení a řešení společných problémů ani slovo.

Jediný konkrétně formulovaný zahraničněpolitický zá-
měr je obnovení dlouhodobých vztahů na úrovni Vise-
grádské skupiny, pro které hodlá nová vláda „udělat vše“. Bude zajímavé sledovat, nakolik česká společnost bez reptání přijme sblížení s Orbánovým Maďarskem či Ficovým Slovenskem, či nakolik se budoucí české diplomacii bude dařit zasypat dnešní hluboké příkopky mezi Polskem a Maďarskem. A co Německo, Rakousko, Francie, skandinávské státy, co země Beneluxu a další? Nepatříme snad už na Západ? Kam tedy?

Jediný program, který nachází milost v očích nové vlády, je, světe drž se, Erasmus+, systém umožňující desetitisícům studentů strávit semestr nebo víc na školách v zahraničí. Zajisté skvělé, chvályhodné, určitě dobré pro českou mládež. Jenže Erasmus disponuje 26 miliardami eur na sedm let, tedy asi dvěma procenty stávajícího evropského rozpočtu. Kde je plán, jak se lépe zapojit do vě-

Petr Fiala se pravidelně účastnil jednání takzvané koalice ochotných, tedy států pomáhajících napadené Ukrajině.

Foto: Vlada.gov.cz

deckovýzkumného programu Horizon, který má mnohonásobně víc peněz? Do programů na ochranu přírody, kvality ovzduší, do vesmírného výzkumu? A když už jsme u toho, do systémů rozdávání dotací ze strukturálních a kohezních fondů či plateb zemědělcům, které budou procházet zásadními změnami? Ani muk.

Hodně se v této souvislosti mluví o tom, že to nakonec nebude tak zlé. Že Andrej Babiš není žádný Viktor Orbán nebo Robert Fico, že je podobně jako Donald Trump především obchodník, transakční člověk, který rozumí řeči peněz a dovede si spočítat výhody i nevýhody. Srovnání s Trumpem ovšem není zrovna důvodem k uklidnění. Stejně jako jím není fakt, že EU nelze redukovat na „Marrákeš bazar“, což je oblíbené Babišovo přirovnání. Stačí si přečíst evropské základní smlouvy.

Ačkoliv se může zdát, že v EU jde vždy a v první řadě o peníze, vyskytují se v jejím DNA velmi výrazně také hodnoty, jako jsou demokracie, svoboda, rovnost, solidarita, férovost či vláda práva. Nebo také uznávání mezinárodního práva, odsuzování agresivního chování a válečných zločinů. Po dvaceti letech členství bychom to už měli nejen vědět, ale také se podle toho chovat. Na to si ovšem budeme muset alespoň čtyři roky počkat.

Karel Barták

Programy skoro nikdo nečte. Rozhodují osobnosti

„Česká politika funguje ve dvou blocích, které jsou relativně nepropustné. Asi měsíc před volbami jsme změřili, že pouze šest až sedm procent voličů zvažuje strany z obou bloků, například hnutí ANO a STAN nebo Spolu a SPD. Takových voličů je ale opravdu velmi málo,“ upozorňuje analytik společnosti Ipsos Michal Kormaňák.

- **Strany někdejší vládní pětikoalice získaly v říjnových sněmovních volbách dohromady téměř 44 procent čili víceméně stejně jako před čtyřmi lety. Jelikož ale tentokrát nepropadlo tolik hlasů jako minule, odcházejí do opozice. Existovala vůbec reálná šance, že by si většinu v Poslanecké sněmovně udržely?**

Nejen naše modely po celý rok ukazovaly, že šance bývalé pětikoalice stála v zásadě na třech podmínkách. Za prvé, že se Stačilo! nesmí dostat do Sněmovny. To se stalo. Za druhé, že vládní strany musejí získat hlasy navíc, respektive získat zpět ztracené voliče. V posledních týdnech před hlasováním se jim podařilo některé z nich mobilizovat. Takže to se taky povedlo. Nepovedla se ale třetí nutná podmínka, že Motoristé sobě zůstanou mimo hru. Protože kdyby se do Sněmovny nedostali, byl by Petr Fiala (ODS) zřejmě znovu premiérem. Takže šance tam byla, byť poměrně malá, ale nakonec se ukázalo, že to bylo blíž, než jsme si v průběhu roku mysleli.

- **Po volbách vypukla aféra s nenávisťnými výroky Filipa Turka, hlavní tváře Motoristů. Kdyby vyplynuly napovrch už před volbami, Motoristům by nejspíš hrozilo, že by pětiprocentní práh pro vstup do Sněmovny nepřekročili. Tím by se splnila ona třetí podmínka. Kam by se hlasy pro ně mohly přesunout? Je možné, že by část jejich voličů zůstala doma?**

Samozřejmě nevíme, co by se stalo. Na druhou stranu víme, jaký byl letošní elektorát Motoristů. Zhruba jeho třetina, možná trochu více, se skláda-

la z lidí, kteří v roce 2021 u voleb nebyli. Buď jim ještě nebylo osmnáct, nebo prostě nepřišli. Voliči Motoristů měli letos po voličích Pirátů druhý nejnižší průměrný věk. Zbytek elektorátu Motoristů byl namíchaný z bývalých voličů Spolu, koalice PirSTAN,

Michal Kormaňák je analytikem společnosti Ipsos, specializuje se na volební průzkumy. Vystudoval politologii na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Absolvoval studijní pobyt na University of Portsmouth ve Velké Británii.

SPD, ANO nebo Přísahy. Takže je to opravdu velmi zajímavá směs lidí, která v tuto chvíli ještě není jednoduše definovatelná.

- **Stranám Fialovy vlády se vyčítá, že nedokážou oslovit alespoň část lidí, kteří volí třeba hnutí ANO. Jenže dokážou se jeho voliči ztotožnit s lídry, jako jsou například Petr Fiala, Vít Rakušan (STAN) nebo Zdeněk Hřib (Piráti)?**

Moc ne. Česká politika funguje ve dvou blocích, které jsou relativně nepropustné. Asi měsíc před volbami

jsme v Ipsosu změřili, že pouze šest až sedm procent voličů zvažuje strany z obou bloků, například hnutí ANO a STAN nebo Spolu a SPD. Takových voličů je ale opravdu velmi málo. Lidé se často rozhodují na základě antipatie k některým lídrům. Takže volič Spolu velmi nemá rád Andreje Babiše (ANO) a volič hnutí ANO velmi nemá rád Petra Fialu, Víta Rakušana nebo Zdeňka Hřiba. Tady je extrémně těžké si sáhnout pro voliče do druhého tábora. Spíše dochází ke kanibalizaci uvnitř táborů, takže se získávají hlasy na úkor potenciálního koaličního partnera. Jediný, komu se trochu podařilo překonat rozdělení na dva bloky, jsou Motoristé, byť jsou pořád těžko uchopitelní. Jejich výsledek, necelých sedm procent, však nebyl tak velký, aby znamenal nějaké zemětřesení v rozložení obou bloků.

- **A když si odmyslíme konkrétní lídry, dalo by se přetáhnout voliče z druhého tábora díky lepšímu programu?**

Jenže odmyslet si lídry úplně nejde, protože jsou klíčovým faktorem, podle něž se dnes lidé rozhodují. Ukázaly to už loňské evropské volby, minimálně v případě Kateřiny Konečné u Stačilo! a Filipa Turka u Motoristů. Z našich dat vyplývá, že více než 50 procent voličů si v eurovolbách kandidátku vybralo kvůli osobě lídra. Mám pocit, že programy stran si jsou až na výjimky hodně podobné a jsou pod rozlišovací schopnost voličů. Zásadní roli hrají lídři.

- **A podle čeho se voliči tedy ještě rozhodují? Jak zásadní byl letos třeba přístup k ruské agresi vůči Ukrajině? Zatímco někdejší pětikoalice Ukrajinu podporo-**

vala, nyní budou vládnout strany, které k pomoci napadené zemi mají buď odmítavý, nebo lhostejný postoj.

V kampani se vlastně vedla dvojitá hra. Voliči tehdejší opozice se hodně rozhodovali podle ekonomických témat, životní úroveň nebo cen energií. U voličů SPD to bylo také téma migrace a podobně. Kdežto voliči bývalé pětikoalice se mnohem častěji rozhodovali podle zahraničně-politické dimenze. Koalice Spolu na tom měla postavenou kampaň. Docela hlasitě o tom mluvilo i hnutí STAN. Piráti měli kampaň trochu jinou. Také oni ale říkali, že je potřeba chránit naše místo na Západě, naši geopolitickou bezpečnost, a nepustit k moci někoho, kdo by ji mohl ohrozit. Souvisí to s tím, že voliči pětikoalice často mají lepší finanční zajištění a inflační krize posledních let je nezasáhla tolik jako střední nebo nižší střední třídu, která volí strany vznikající vlády. Před volbami se tedy hrálo na dvou frontách a oba tábory vedly paralelní kampaně.

■ **Voliči ANO jsou s ohledem na válku na Ukrajině rozdělení zhruba půl na půl. Nebude jedné polovině teď vadit, že ANO bude vládnout s SPD a Motoristy? Minimálně v případě SPD jde o vložení protiukrajinskou stranu.**

Balanc Andreje Babiše v otázkách zahraniční politiky samozřejmě teprve uvidíme. Nicméně na začátku ostřejší fáze kampaně novinářům říkal, že zahraniční politika není tématem voleb. Což dělal velmi chytře, protože věděl, že v této otázce má elektorát opravdu rozpůlený. Na druhou stranu pro jeho voliče je důležitější téma životní úroveň. Proto si myslím, že mu případně odpustí i některé věci ve vztahu k Ukrajině nebo zahraniční politice, pokud bude plnit sliby související s jejich ekonomickou situací.

■ **Je na základě volebních výsledků koalice ANO, SPD a Motoristé nej-přirozenější vládní sestavou?**

Určitě. Teď neřeším programovou nabídku, ale voličské preference. Byť Motoristé získali nějaké hlasy z dru-

hého tábora, největší překryv potenciálu měli s hnutím ANO, byl tam i překryv s SPD. Takže tato koalice je z hlediska voličů velmi přirozená.

■ **Někteří komentátoři vyčítají stranám pětikoalice, že se ani nepokusily vyjednat s Andrejem Babišem a nabídnout mu nějakou alternativu ke koalici s SPD a Motoristy. Jak by ale podobné spojení vnímali voliči?**

Nechci hodnotit výzvy komentátorů. Jim jde o normativní věci, které mohou mít argumentačně podložené, proč by to tak mělo být. Na druhou stranu voličsky to podle mě z pozice Andreje Babiše nedává smysl, protože teď má domluvenou koalici, která je v souladu s jeho elektorátem, která jeho elektorátu tolik nevádí. Mnohem více by mu vadila koalice s kýmkoliv z druhého bloku. Zároveň to vypadá, že se ANO, SPD a Motoristé velmi dobře domluví. Když se na strany bývalé pětikoalice tlačí, aby Babišovi nabídly alternativu ke stávajícím partnerům, málo se přitom přemýšlí nad tím, proč by to měl Andrej Babiš vlastně chtít. Docela otevřeně říká, že je spokojen se současným koalicičním půdorysem. Navíc má bezesporu k dispozici data, z nichž vyplývá, že akceptace koalice se kteroukoliv z končících vládních stran bude u jeho voličů mnohem nižší než v případě spolupráce s SPD a Motoristy.

■ **A znají i ostatní strany své voliče?**

Dneska profesionalizace marketingu ve všech mainstreamových stranách funguje natolik, že mají k dispozici data a své voliče velmi dobře znají. Když jsem sledoval jejich kampaně, v zásadě všechny strany oslovovaly své cílové segmenty tak, jak měly. Říkaly a dělaly to, co bychom na základě znalosti dat očekávali. Je vidět, že umějí s průzkumy pracovat.

■ **Prezidentské volby jsou sice jiným typem voleb, ale nemohou si strany bývalé pětikoalice vzít příklad z úspěchu Petra Pavla v roce 2023? Ve druhém kole při sedmdesátiprocentní účasti porazil Andreje Babiše, když získal**

58 procent hlasů. Pavel se přitom netajil, že v roce 2021 volil koalici Spolu. Přesto se mu povedlo získat i řadu opozičních voličů. Není to ukazatel, že voliče z opačného tábora lze přetáhnout?

Bezesporu je to velmi dobrý ukazatel toho, že to jde a že to stojí právě na osobnostech. A že není moc lidí v Česku, kteří by to zvládli. Petr Pavel je jedním z nich. Ve druhém kole prezidentských voleb dokázal vzít třetinu voličů ANO, a to v momentě, kdy proti němu stál lídr tohoto hnutí. Takže to byl velmi zajímavý fenomén. Ukázalo se také, že lidé od prezidentské funkce očekávají něco jiného než nutně exekutivní výkon. Na datech vidíme, že větší důraz kladli na reprezentativnost. Velká část voličů ANO byla v pohodě s Petrem Pavlem. Týmu Andreje Babiše se úplně nedařilo dát Pavlovi na čelo nálepku vládního kandidáta, protože měl atributy, které voliči u prezidenta hledají. Takže si myslím, že cesta k oslovení lidí z druhého tábora vede přes osobnosti. Za mě je ten systém dvou bloků dlouhodobě neudržitelný. A zároveň je nevýhodný pro končící vládní sestavu, protože v něm tahá za kratší konec. Pro ně je důležité, pokud chtějí uspět v příštích volbách a nespolehat se na štěstí, propadlé hlasy a podobně, aby se pokusili to nějak překonat.

■ **Jak by to měli udělat? Změnou lídrů, změnou programu nebo by měla vzniknout nová strana, která by část voličů přetáhla?**

Všechny tři cesty připadají v úvahu, nicméně programy nikdo moc nečte. Důležitější je spíše změna identity, toho, co lidem nabízíte. Aby cítili, že daná strana vyzařuje nějakou energii, akceschopnost, kompetenci. Nemusí to být nutně o stovkách programových bodů. To vše samozřejmě může nabídnout nová strana, ale bude zajímavá jen tehdy, pokud ji budou tvořit zajímaví lidé. Založíte-li superkompetentní stranu s nejlepším programem na světě, ale bez známých lídrů, neuspějete. Ve finále vždy záleží hlavně na osobnostech.

Tomáš Fošum

Polsko se ohledně Ukrajiny motá v začarovaném kruhu

Velmi vřelé přijetí, jakého se dostalo ukrajinským uprchlíkům v Polsku po vypuknutí ruské invaze v únoru 2022, je definitivně pryč. Nad Vislou se v posledních měsících šíří velmi ošklivé a agresivní protiukrajinské nálady, které přizívají i vysoce postavení politici. Tím otravují často napjaté polsko-ukrajinské vztahy a jejich obětí se stávají Ukrajinci žijící v Polsku.

Vztahy mezi oběma zeměmi byly vždy do značné míry asymetrické, což často vedlo ke vzájemnému nepochopení. Pro Poláky je Ukrajina tradičně velkým tématem, které rezonuje ve společnosti, politice i na odborné úrovni. Souvisí to s tím, že velká část ukrajinského území byla po staletí součástí polského státu a Poláci zde zanechali obrovské množství stop.

K tomu se přidává kulturní dědictví, jako jsou například všeobecně známé romány Henryka Sienkiewicze, jež se odehrávají na Ukrajině, ale i v kolektivní paměti silně zakořeněný mýtus „polského Lvova“ či tragické události z období druhé světové války. Těm vévodí etnické čistky na Volyni spáchané ukrajinskými nacionalisty v letech 1943–1944.

Pro Ukrajince jsou však národem, vůči němuž se historicky vymezují, logicky Rusové. Právě v opozici k nim se do značné míry formovala ukrajinská národní identita, a i po rozpadu Sovětského svazu zůstaly Ukrajině na sousední stát silné vazby. S napadením Ukrajiny v roce 2014 se pak z Rusů stal doslova smrtelný nepřítel. Poláci jsou v tomto vnímání na vedlejší koleji a vztah k nim sehrává významnější roli pouze na západě země, primárně v Haliči. Ta ale byla dlouhodobě v ukrajinském kontextu periferií bez většího politického vlivu na celonárodní záležitosti.

Historický konflikt mezi Poláky a Ukrajinci je tedy prakticky výhradně fenoménem západní Ukrajiny, konkrétně území, která před druhou světovou válkou patřila pod Varšavu. Jako takový je proto pro naprostou většinu Ukrajinců zcela nepochopitelný a velmi vzdálený. A není divu. Jen pro představu: v etnických čistkách na Volyni a v Haliči bylo za druhé světové války ukrajinskými nacionalisty povražděno okolo sta tisíc Poláků. Celá Ukrajina přitom ztratila téměř sedm milionů obyvatel, ke kterým je potřeba přičíst další miliony obětí umělého hladomoru v letech 1932–1933 a jiných stalinských represí.

Samotná Volyň navíc představuje absolutní periferii Ukrajiny, kde žije méně obyvatel než v hlavním městě Kyjevě. Hlavní centra země se nacházejí úplně jinde. V kombinaci s obětmi a traumatem současné války se proto vždy bude z principu jednat o málo známé a okrajové téma.

Nehledě na veškerá vzájemná příkoří to vypadalo, že se polsko-ukrajinské vztahy mohou narovnat. Poválečná změna hranic a výměna obyvatelstva učinila jakékoliv polské nároky neudržitelnými a po pádu komunismu pa-

noval na politické scéně jasný konsensus, že Ukrajinu je potřeba podporovat jako nárazník proti nevyzpytatelnému Rusku. Dokonce se dařilo urovnávat i některé historické spory.

Návrat dějin

Jenže poté přišly v Polsku v roce 2015 k moci vlády pod vedením strany Právo a spravedlnost (PiS), za kterých se spory rozhořely nanovo. Strana Jarosława Kaczyńskiego totiž vždy měla národovecké tendence a mnohem častěji se odvolávala k historickým tématům. A mezi ně patřil i vztah k Ukrajincům a téma etnických čistek na Volyni.

V polském prostředí začaly zaznívat do té doby zcela nemyslitelné výroky, jako byl například ten Jarosława Kaczyńskiego z února 2017, kdy prohlásil, že „Ukrajina s Banderou do Evropy nevstoupí“. Jedním z největších podporovatelů Ukrajiny a propagátorem aktivní východní politiky přitom v minulosti byl paradoxně polský prezident a Kaczyńskiego bratr Lech.

Napětí na chvíli opadlo po ruské invazi v roce 2022, kdy polsko-ukrajinskou hranici překročily miliony válečných uprchlíků. Poláci tehdy projevili úctyhodnou solidaritu a brzy také začali významně pomáhat i vojensky. Velkým symbolem se stala cesta premiérů Polska, Česka a Slovinska Mateusze Morawieckého, Petra Fialy a Janeze Janši v doprovodu Jarosława Kaczyńskiego do obleženého Kyjeva v březnu 2022. K dobrým vztahům přispěla i funkční chemie mezi prezidenty Andrzejem Dudou a Volodymyrem Zelenským. Jenže tato situace příliš dlouho nevydržela a již brzy se opět objevily trhliny.

Spontánní vlna pomoci v Polsku opadla a čím dál tím častěji se opět otevíralo téma Volyň. Kvůli vzájemným sporům a ničení ukrajinských pomníků v Polsku, které Poláci dlouhodobě i přes naléhání ukrajinské strany neopravovali, bylo uvaleno moratorium na exhumace polských obětí výše uvedených etnických čistek, což polská veřejnost nesla velmi nelibě.

V červenci 2023 ale Volodymyr Zelenskij s Andrzejem Dudou společně navštívili Volyň, kde uctili památku obětí a pokusili se situaci urovnat. Ukrajinci navíc pragmaticky upustili od všech svých požadavků vůči Polákům a postupně se podařilo odblokovat i zmíněné exhumace. V té době už se ale dávaly do pohybu procesy vedoucí k současnému stavu.

Socha Stepana Bandery ve Lvově.

Foto: Tomáš Fošum

Na začátku všeho byli polští zemědělci, kteří protestovali proti přílivu ukrajinského obilí do Evropy a už na jaře 2023 poprvé zablokovali hraniční přechody s Ukrajinou, což země válčící proti Rusům vnímala jako dýku do zad. Souviselo to se zrušením části omezení pro dovoz ukrajinského zboží do Evropské unie po únoru 2022. Na ukrajinské straně přispěl k vyostření nálad sám prezident Zelenskyj nešťastným projevem v OSN v září 2023, kde naznačil, že Polsko patří ke státům, které kvůli sporům o export obilí nepřímo pomáhají Moskvě.

Spirálu pak začaly roztáčet sociální sítě, na nichž se za přispění polských politiků masově sdílejí dezinformace a překroucené informace o Ukrajincích v Polsku. Ti údajně mají zatěžovat hostitelský stát skrze sociální dávky, zabírat pracovní místa či mít preferenční přístup k lékařům. Pochopitelně se také zveličují veškeré případy skutečné, ale i domnělé kriminality uprchlíků. K tomu všemu se začalo objevovat od reality naprosto odtržené tvrzení, že Ukrajinci nejsou vděční za pomoc, kterou jim Polsko poskytlo.

Asi nejvíce polský veřejný prostor „vybuchl“ v srpnu 2025, kdy měl na národním stadionu ve Varšavě koncert známý běloruský rapper Max Korž. Během jeho vystoupení začala část fanoušků přeskakovat zábradlí oddělující tribuny od plochy stadionu. Do toho se v publiku vyskytla červeno-černá vlajka, kterou za druhé světové války a po ní používala Ukrajinská povstalecká armáda, jež měla na svědomí masakry Poláků na Volyni.

V souvislosti s tím propuklo v Polsku obrovské pobouření, které vláda Donalda Tuska (Občanská koalice) vyřešila naprosto neadekvátně deportací některých účastníků koncertu na Ukrajinu. Jednalo se přitom z velké části o teenagery, kteří utekli před válkou a provinili se jen tím, že přeskočili zábradlí na stadionu.

Nový hráč na scéně

Protiukrajinské nálady v Polsku povzbuzuje i dynamika na politické scéně. S posilováním krajní pravice se do veřejného prostoru dostává čím dál tím více zcela absurdních výroků. Nejčerstvěji například jeden z nejhlasitějších poslanců krajně pravicové Konfederace Konrad Berkowicz vyčítal vedení Krakova, že předalo Kyjevu pět starých vyřazených autobusů.

Asi nejproblematictější je v tomto směru nicméně „odpadlík“ od Konfederace europoslanec Grzegorz Braun, který naposledy neúspěšně kandidoval na prezidenta. Jedná se o extrémního antisemitu proslulého zhašením chanukového svícnu v prostorách polského Sejmu, v souvislosti s čímž používají jeho příznivci jako symbol hasící přístroj. Vedle Židů Braun podobně útočí i na Ukrajince a jeho strana se v průzkumech dlouhodobě pohybuje nad hranicí pěti procent potřebných ke vstupu do Sejmu.

Tento růst polské krajní pravice vedl k normalizaci její rétoriky, které se přizpůsobuje PiS, ale částečně i současná vládní koalice. Kaczyňského strana, jež minimálně s částí krajní pravice bojuje o podobné voliče, se proto i přes dřívější podporu Ukrajiny stále více obrací k antiukrajinské dikci. A na ni bohužel naskakuje též Tuskova vláda, což bylo vidět i na výše popsané reakci na srpnový koncert ve Varšavě. Stejně tak to byl vládní kandidát Rafał Trzaskowski, který v prezidentské kampani přišel jako první s postulátem omezení přídavků na děti pro ukrajinské uprchlíky.

Právě po prezidentských volbách se na polské politické scéně objevil nový hráč, jenž se velmi ostře vymezuje vůči Ukrajině. Jedná se o prezidenta Karola Nawrockého, který je původně historikem, a proto také velmi zdůrazňuje historická témata včetně již zmíněné Volyně. V září například předložil Sejmu návrh zákona, jenž měl srovnat „banderovskou ideologii“ s nacismem a komunismem. Často také opakuje tezi o tom, že Ukrajinci musejí být vděční za polskou pomoc. Na rozdíl od svých předchůdců také

zatím zcela odmítá státní návštěvu Kyjeva, a to i přes opakovaná pozvání. Pokud se s ním chce Volodymyr Zelenskij setkat, má prý přijet do Varšavy.

Bohužel to prozatím nevypadá, že by se Polsko mohlo dostat z tohoto začarovaného kruhu. Zatím nic nenasměruje tomu, že by krajní pravice oslabovala, a protiukrajinské nálady historicky v polské společnosti velmi silně rezonují. Svou roli v tom sehrává i fakt, že Poláci vnímají Ukrajinu prizmatem Haliče a především Lvova, kam před ruskou invazí masově jezdili polští turisté. Ti právě zde mohli získat dojem, že Ukrajina je plná „banderovských“ symbolů, které jsou charakteristické právě pro Halič, zatímco v jiných regionech a největších městech je jich naprosté minimum. Kromě toho je součástí problému jistě i to, že Polsko toho momentálně nemůže nebo nechce Ukrajině příliš mnoho nabídnout. Kyjev se proto orientuje na jiné partnery, což Poláci absurdně interpretují jako nevděk za obdrženu pomoc.

K tomu mají mnozí Poláci pocit, že Ukrajině pomohli jako jediní. Ignorují přitom mimo jiné i českou pomoc po začátku ruské invaze, která byla při srovnání velikosti zemí

minimálně stejně velká a v případě těžké vojenské techniky přišla dříve než z Polska.

Tuskova vláda sice stále deklaruje podporu Ukrajiny, ale ani ona se nevyhýbá občasně antiukrajinské rétorice. Ukrajinci se přitom snaží o vstřícná gesta. Došlo i k opětovnému odblokování exhumací polských obětí z období druhé světové války. Jenže problém spočívá v tom, že polská společnost je v tomto směru do značné míry hluchá a širší veřejnost veškerá gesta nevnímá. A pokud už je zaznamená, tak je často zpochybňuje jako neupřímná a nedostatečná.

V tomto směru bohužel Poláci do značné míry nevědí, co chtějí, a nedokážou ocenit upřímné ukrajinské snahy. Typicky v případě exhumací na Volyni neumějí definovat, kdy bude dosaženo cíle, s nímž budou spokojeni. Navíc se jedná o výhodná témata pro polské politiky, kteří mohou protiukrajinskou rétoriku zneužívat k odvrácení pozornosti od vlastních problémů. A protože se protiukrajinské nálady nad Vislou nevyklučují se silným postojem proti Rusku, jen tak nezmizí. A s nimi zůstane i napětí v polsko-ukrajinských vztazích.

Michal Lebduška

Nobelova cena Orbánovi navzdory

Nobelovu cenu za literaturu letos dostal spisovatel, jemuž maďarský režim nepřeje. Premiér Viktor Orbán má vlastní kohortu protežovaných umělců, kterým umetá cestu ke slávě a penězům. Ti zase jen zřídka slavně úspěch v zahraničí. Vláda teď řeší, jak ocenit nepohodlného laureáta, aniž by upozornila na jeho názory a dílo.

Když dostane občan malé středoevropské země Nobelovu cenu, je to záležitost celostátního významu. Rezonuje v celé společnosti, nelze se o ní nedozvědět. Nejinak tomu bylo i letos v říjnu, kdy byl za literaturu oceněn maďarský romanopisec László Krasznahorkai. K úspěchu mu proto pogrataloval sám předseda vlády Viktor Orbán – ovšem až bezmála čtyřicet minut poté, co byla cena vyhlášena. To je v éře sociálních médií a vzhledem k významu celé události proklatě pozdě.

Nešlo přitom o žádné překvapení. Krasznahorkai sice letos porazil zvučná jména jako Salman Rushdie, Margaret Atwood či Haruki Murakami, spolu s Čiňankou Can Xue ale patřil už před volbou k horkým favoritům. Šuškal se, že Orbán s gratulací otálel. Je pravda, že se mu do ní nechtělo?

Dá se předpokládat, že osobně mu blahopřání bylo proti srsti. Zatímco cenu samotnou maďarská vláda bezpochyby vítá, protože vrhá pozitivní světlo na celou zemi, s oceněným spisovatelem samotným má problém. A to je ještě velice mírně řečeno. Zsolt Bayer, jeden z Orbánovi nejvěrnějších publicistů a jeho hlásná trouba, označil letos v únoru ve svém článku Krasznahorkaiho obhroublým výrazem. Ten nemá v češtině odpovídající ekvivalent, do angličtiny se ale překládá jako shithhead. Podle publicisty

prý autor, jehož kritici pro jeho styl přirovnávají k Franzi Kafkovi či Samuelu Beckettovi, tvoří věty, které nepřevyšují standard běžného komentáře na Facebooku.

László Krasznahorkai svým životem a dílem skutečně představuje protipól současné ideologie maďarské vládnoucí strany Fidesz. Je znám svým kosmopolitismem, většinu roku tráví v italském Terstu. V rozhovorech se svěruje, jak si užívá tamní multikulturní tradice i současnost, a dává naopak najevo nesouhlas s Orbánovou nenávisťou rétorikou vůči migrantům a uprchlíkům, s jeho konfliktním nacionalismem i s jeho odmítáním evropské spolupráce. Přitom však Krasznahorkai tkví svými kořeny tak jasně a hluboko v prostředí maďarského antikomunistického undergroundu, že ho Orbán nemůže jednoduše onálepkovat a odbýt jako „neomarxistu“ nebo „levičáka“, jako to s oblibou činí u každého, kdo nesdílí jeho názory.

Nesnesitelná doba

Svůj první román dopsal čerstvý laureát už v roce 1985, a byla to dost možná jeho kniha nejvýznamnější – i do češtiny přeložené *Satanské tango*. Zde, jako i v jiných dílech, vyjadřuje autor silný pocit ztracenosti, který byl tak charakteristický pro poslední léta strádající a ekonomicky

churavé komunistické společnosti. A zároveň už tady se objevuje motiv, který patří k jeho ústředním. Do opuštěné komunity zoufalců na okraji civilizace přichází charismatický rétor, aby zneužil jejich beznaděje, ovládl je a jako poslušné ovce je vedl vstříc nejisté budoucnosti.

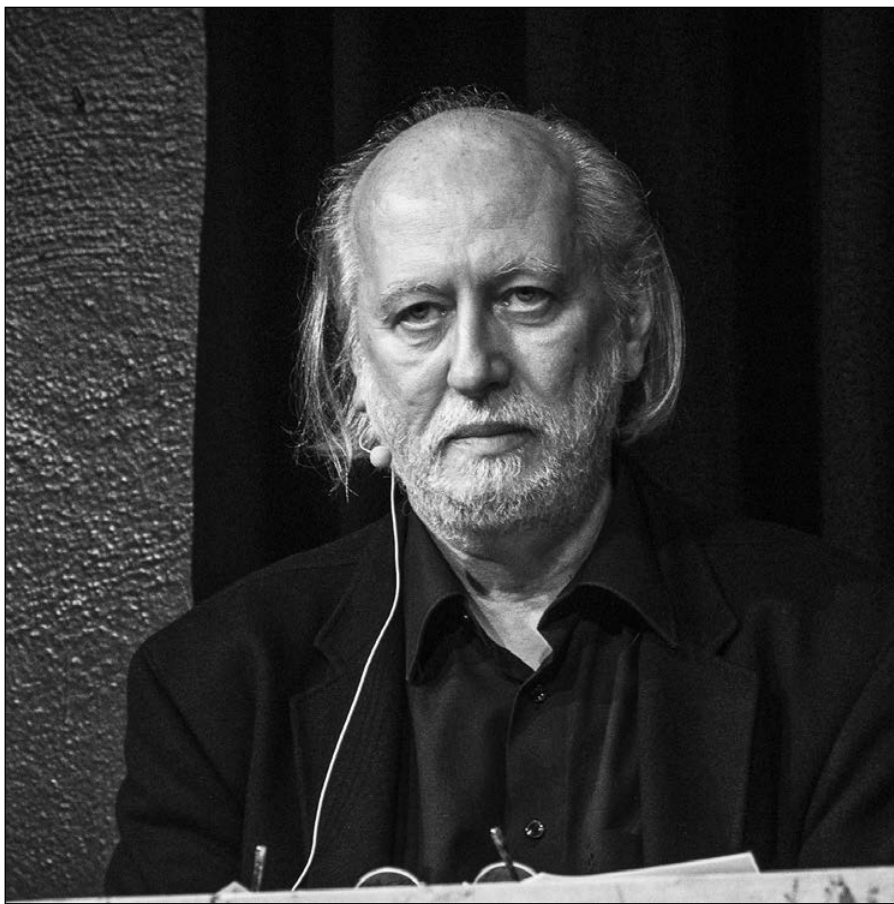
„Ta doba byla nenormální a nesnesitelná,“ vyjádřil jednou Krasznahorkai svůj soud nad koncem Kádárovy éry v osmdesátých letech. Jak ale nahlíží na éru současnou? „Dnes je doba normální, ale nesnesitelná je pořád dál,“ říká.

V otevřeného kritika Orbánovy politiky však Krasznahorkai vykrystalo až poté, co v únoru 2022 Putinovo Rusko podruhé napadlo sousední Ukrajinu. Předseda maďarské vlády se nepokrytě postavil na stranu agresora a zároveň si osvojil dechberoucí argumentaci, kterou mezitím převzal i slovenský premiér Robert Fico a další evropští politici. Totiž že zastávat se agresora a narušitele mezinárodního práva znamená chtít mír, zatímco podpora napadané země je válečné štváctví. „Případ pro psychiatra,“ zhodnotil Orbánův postoj k Ukrajině Krasznahorkai, který sám napsal povídku o hrůzách ruské invaze a Putina v jednom rozhovoru poslal „na Mars“. Ano, tipujete správně. U maďarských vládních kruhů tím na oblibě nezískal.

Vláda v čele s Viktorem Orbánem teď hledá způsob, jak si zachovat tvář, „maďarský úspěch“ náležitě oslavit a přitom před veřejností pokud možno utajit, co si laureát ve skutečnosti myslí. A raději i to, o čem píše. Jistou zkušenost už mají, Krasznahorkai totiž není jediný Maďar, který prestižní ocenění v posledních letech získal. V roce 2002 ho předešel Imre Kertész, kronikář a přeživší holokaustu, autor knih jako *Bezsudovost* či *Kaddiš za nenarozené dítě*. Ani tento spisovatel, jenž ve svých knihách odsuzoval a analyzoval tyranii, po převratu žil dlouhá léta v Berlíně a do Maďarska se vrátil až krátce před svou smrtí v roce 2016, neprojevoval z pohledu vládní kritiky dostatečné „národní cítění.“

Výměna elit

Nobelova cena sem, Nobelova cena tam, v roce 2019 byl Imre Kertész vyškrtnut z maďarských školních osnov. Jeho knihy jsou sice k mání, žáci se o něm ale učit nesmí. Zařadil se tak po bok Pétera Esterházyho a Pétera Nádas, bezpochyby nejčtenějších a nejvýznamnějších autorů celé jedné generace. I oni totiž byli na vládní vkus příliš liberální a školní curricula se jim tedy věnují jen velice okrajově.

László Krasznahorkai na snímku z roku 2016.

Foto: Wikimedia Commons/Hpschaefar

vě. Upřímně řečeno, kdo z Čechů či světových čtenářů zná ještě jiného maďarského spisovatele současnosti či nedávné minulosti než právě trojici Kertész, Esterházy, Nádas? A o kom se to vlastně maďarští školáci smějí učit, když o nich ne? Nepohodlný László Krasznahorkai to není. Ten se do osnov nikdy nedostal a podle všeho mu k tomu nepomůže ani Nobelova cena.

Mít moc nad kulturou a jejím výkladem je totiž jedním ze základních pilířů Orbánova systému iliberální demokracie, kterou svědomitě budoval posledních patnáct let. A nejde jen o to, co umění smí nebo nesmí vyjadřovat. Důraz je kladen i na to, kdo bude nebo nebude jako umělec uznáván. Již před volbami v roce 2010 avizoval Orbán, že chystá v kulturní sféře výměnu elit, a k té potom také bez okolků přistoupil. A nehrálo se jen o ideologii, ale i o peníze a moc.

V čele všech státních kulturních institucí, a víceméně i všech lokálních, dnes stojí vládní nominanti, výběrová řízení představují už dlouho pouhou formalitu. Dříve autonomní grémia nejrůznějších kulturních fondů a nadací jsou dnes všechna podřízena přímo ministrům vlády a jejich úředníkům. V důsledku rozhoduje uzavřený okruh Orbánových věrných o tom, které projekty se budou realizo-

vat a kterým umělcům se budou rozdělovat subvence, platy, stipendia a státní ceny. Relativně dobré postavení si v těchto podmínkách drží film, jenž se stal něčím jako vlajkovou lodí maďarského kulturního exportu. I zde se ale od tvůrců vyžaduje minimálně tichý souhlas s režimem a alespoň verbální obhajoba „maďarských kulturních hodnot“.

Spisovatelé to mají ještě těžší. Z honorářů za prodej knih na maďarském trhu se pochopitelně neuživí, tam prostě stejně jako u nás peníze nejsou. Chtějí-li dosáhnout na tvůrčí stipendia a granty na podporu vydání svých knih, musejí si najít cestu k přízni „těch nahore“ a spolknout tu a tam autocenzuru. Anebo jít cestou tvůrčí svobody a pokusit se prorazit v zahraničí. László Krasznahorkai je zářným příkladem druhé možnosti a jemu uděle-

ná Nobelova cena jistě znamená povzbuzení pro mnohé další maďarské autory a autorky, kteří si jednoduše přejí psát, co chtějí. A možná právě to byl jeden z důvodů, proč ji obdržel.

Když dostával v roce 1984 totéž ocenění jeho první a zatím jediný český nositel Jaroslav Seifert, bylo jedním z účelů ceny podpořit umlčeného básníka a jeho kolegy tvořící v podmínkách jednoznačné nesvobody. Paralela se nabízí, ale kulhá. V dnešním Maďarsku nejsou zakázáni autoři ani političtí vězni, díky sjednocené Evropě by to ani nebylo možné. Přesto se nelze ubránit dojmu, že podobně jako před jednačtyřiceti lety je i letošní Nobelova cena za literaturu nositelem jistého politického poselství.

Jan Blažek

Hra na demokrata skončila. Fico táhne zemi zpět k Moskvě

Slovenský premiér Robert Fico se nezastaví před ničím. V sázce je totiž příliš mnoho. Ví, že se s ním v civilizovaném světě již nikdo nebaví. Ze svých řad ho už dokonce vyloučili i evropští socialisté. Zůstala mu jen společnost autokratů a diktátorů. S obdivem a úslužností se obrací k tomuto nebezpečnému světu, k němuž se už jako mladý komunista a nomenklaturní kádr předlistopadového totalitního režimu kdysi hlásil. Teď se k tomu otevřeně, cynicky a beze studu vrátil.

Přitom ještě po volbách v roce 2016 byla Ficova rétorika úplně jiná. Pokračoval v dosavadní prozápadní linii zahraniční politiky a ve zdůrazňování příslušnosti k západnímu demokratickému společenství. Říkal, že Evropská unie znamená pro Slovensko životní prostor a že země musí být v jejím jádru. „Silnější Evropa je v zájmu nás všech,“ prohlásil v létě 2016, když představoval priority slovenského předsednictví v Radě EU. I na pozici ministra zahraničních věcí v minulosti nominoval respektované lidi s jasnou prozápadní orientací, jako byli Ján Kubiš a Miroslav Lajčák.

Jistě, Ficovy útoky proti nepohodlným novinářům či názorovým odpůrcům a další negativní jevy jeho vládnutí byly známé a opakovaně podrobované kritice. Avšak orientace zahraniční politiky na Evropskou unii a demokratický Západ dávala jakous takous naději, že ho toto směřování bude alespoň do určité míry limitovat.

Po zvolení Donalda Trumpa prezidentem Spojených států v roce 2016 se Fico začal více přibližovat k nacionálním populistům a národovecké rétorice. Nicméně Slovensko stále ještě viděl v jádru EU. Pro pečlivé pozorovatele se však objevovaly jasné signály, že mu už nebudou stačit jen výpady proti kritikům a nepohodlným médiím, ale že bude následovat výrazný posun v jeho domácí i zahraniční politice.

Zlomovým momentem byla vražda novináře Jána Kučiaka a jeho partnerky Martyiny Kušnírové. Nespokojenost

občanů a série protestů Za slušné Slovensko nakonec vedla v březnu 2018 k Ficově demisi a o dva roky později i k prohře jeho strany Směr v parlamentních volbách.

Krutá daň

Není úlohou tohoto textu rozvíjet otázku, jak velkou katastrofou pro Slovensko představoval Igor Matovič ve funkci premiéra, a že dodnes za tento experiment platí krutou daň. Poznamenejme jen, že právě Matovič svou politikou i chováním dláždil cestu k návratu Roberta Fica, tentokrát už radikálního a pomstychtivého.

Po prohraných volbách v roce 2020 frustrovaný předseda Směru zneužil pandemické krize a její nekompetentní řešení v podání premiéra Matoviče a začal intenzivně oslovovat publikum dezinfoscény a extremistické voliče. Spolu s tím útočil na Evropskou unii a čím dál více se posouval k Rusku. Přišel se silně protievropskou a protiamerickou rétorikou.

Po zahájení ruské agrese vůči Ukrajině stále častěji šířil ruské hoaxy a narativy. Obhajoval Vladimira Putina, zato Ukrajinu urážel. Tuto linii drží dodnes.

Jako jediný premiér demokratického státu se letos v květnu zúčastnil Putinem organizovaných oslav konce druhé světové války v Moskvě. Jeho proslovy v souvislosti s výročím osvobození od fašismu byly de facto kopií předlistopadové komunistické propagandy.

Nejde přitom jen o zahraniční politiku. Tento posun k proruským postojům, dezinformační scéně a extremismu představuje určující faktor i ve vnitřní politice. Utváří rétoriku, kterou Fico oslovuje své zpátečnické publikum a nejnižší proudy ve společnosti. Jeho proruských postojů a snahy pošpinit a co nejvíce omezit občanskou společnost i neziskový sektor si velmi rychle všimla i světová média.

Suverénní zahraniční politika anebo diplomacie směřovaná do čtyř světových stran – to jsou fráze, které opakuje pro své publikum. Slovo suverenita je pro něj odpovědí na všechno, přesně v duchu světových populistů a nacionalistů. Odbojností vůči Bruselu se před svými příznivci stylizuje do role národního hrdiny.

Masa takového hrdinu potřebuje. Proto na Fica emocionálně fixovaní lidé přehlédnou všechny problémy jeho vládnutí včetně bezprecedentního zdražování, zvyšování životních nákladů i daňového zatížení. Pocit, že jsou součástí hrdinského příběhu, překryje všechna negativa, za něž Ficovi věrní spolu s ním viní opozici, novináře či neziskovky. Slovenskému premiérovi tento přístup spolehlivě funguje.

Pravá tvář

Fico až dodnes čekal na příležitost, kdy bude moci otevřeně projevit svoje bolševické sklony. Hra na demokrata skončila. Neskryvaně obdivuje diktátory a autoritáře, tedy silné muže, kteří mocensky a ideologicky ovládají své země a likvidují kritiky. Jako za starých totalitních časů, které mu překazila sametová revoluce.

Falešná mírová agenda a rétorika jsou součástí komunikační strategie Směru. Oslovuje tím voliče s proruským sentimentem a zároveň extremisty. Fico se tak stává aktérem ruské hybridní, respektive informační války. Narušuje tím soudržnost Evropské unie.

Vládní politici a vysocí státní úředníci vystupují v prokremelských médiích, brojí proti Evropské unii a obhajují Putinovu politiku. Poslanci Směru se fotografují s ruským velvyslancem, který si pořádá party ve vládním hotelu. Ministr vnitra Matúš Šutaj Eštok zamlčuje fakta o ruské informační válce a zasahování do vnitřních záležitostí Slovenska.

Robert Fico a vlastně i vláda jako celek se stali součástí ruských vlivových operací. Pro současnost i budoucnost demokracie na Slovensku je třeba jeho proruskou politiku se všemi možnými důsledky brát velmi vážně, nesmí se ani v nejmenším podceňovat.

Nikdy nebyl tak autentický jako teď. Proto je i nebezpečnější než v minulosti.

Robertovi Ficovi a lidem okolo něj jde dnes o všechno, ve hře je příliš mnoho. Jedině moc a neomezená úslužnost podřízených zabezpečí premiérovi i jeho okolí beztrestnost a četné benefity. Podle toho musí samozřejmě volit prostředky. Patří k nim splnutí s extrémem a dezinformační scénou a také proruská cesta s protizápadní rétorikou, která mu zabezpečuje značnou část voličských hlasů. Kooperace s ruským prostředím mu může před dalšími slovenskými volbami zajistit i silnější vliv kremelské informační operace.

Tento obrat v zahraniční politice a příklon k Moskvě už opět žene lidi do ulic. „Nejsme ruský hadr,“ vzkázali nedávno demonstranti vládě Roberta Fica s tím, že chce Slovensko odevzdat do rukou Moskvy. „Nejsme Rusko,“ skandovali organizátoři opoziční demonstrace spolu s davem.

Toto všechno bude důležitým tématem nejbližších měsíců i příštích voleb.

Marián Balázs

Čtyřnásobný slovenský premiér Robert Fico.

Foto: Wikimedia Commons/Gage Skidmore

Rakousko hledá cestu ven z prekérní situace

Aktuální rakouská vládní formace vyvolává od počátku oprávněné otázky. Naoko působí harmonicky, ve skutečnosti stále hledá svoji tvář. A do toho musí řešit ekonomické problémy.

Poprvé od konce druhé světové války tvoří vládu v zemi pod Alpami hned tři politické strany. Vedle křesťanskodemokratických lidovců (ÖVP) a sociálních demokratů (SPÖ) se skládá ještě z menší liberální strany NEOS. Přitom nedávný německý příklad ukázal, jak mohou podobná dobrodružství skončit. Spolupráce založená na minimálním konsenzu a ochotě hledat a dosahovat kompromisy vyústila v předčasné parlamentní volby. Pro současnou rakouskou vládu působí tento příběh jako varovné memento dobrých úmyslů se špatným koncem.

Nicméně si lze těžko představit, že u našich jižních sousedů panuje taková koaliční harmonie, jak se snaží navenek prezentovat vláda pod vedením lidovce Christiana Stockera. Stále se jedná o strany se značně odlišnými programovými prioritami. Velmi pravděpodobně jde o uplatnění cíleného řízení a kontrolování veřejných vyjádření ve snaze vytvářet dojem jednoty. Tuto strategii se snaží svým klidným a věcným vyjadřováním posílit také samotný spolkový kancléř Stocker.

Úsilí vlády od počátku značně ovlivňuje nutnost ozdravit veřejné finance. Kabinet přijal balíček úsporných opatření s cílem v příštích dvou letech ušetřit až patnáct miliard eur, tedy asi 375 miliard korun. Činí tak s ohledem na rostoucí zadlužení Rakouska. Z nedávného premianta mezi státy Evropské unie se stal jeden z největších hříšníků. Aktuální míra zadlužení dosahuje zhruba 82 procent

Součástí rakouské vládní trojkoalice je i liberální strana NEOS.

Foto: Miroslav Šepták

ročního hrubého domácího produktu (HDP), což výrazně odporuje závazkům země vyplývajícím z Maastrichtské smlouvy, jež předpokládají maximální zadlužení ve výši 60 procent.

Roční schodek veřejných financí se podle aktuálních odhadů pohybuje na úrovni 4,9 procenta HDP, a to navzdory ohlášenému úspornému kurzu. Konsolidační opatření navíc přinášejí jen krátkodobý efekt. Odborníci poukazují na nezbytnost podstatně snížit výdaje státu, a přizpůsobit se tak očekávané stagnaci rakouské ekonomiky.

Harmonie, nebo řevnivost?

Jedno z řešení, kudy z prekérní situace ven, nabízí fungující reformní partnerství mezi federálním kabinetem, spolkovými zeměmi, městy a obcemi, o němž v oficiálních dokumentech kladně hovoří vláda. Ve skutečnosti panuje mezi jednotlivými úrovněmi veřejné správy řevnivost a rivalita, kdo si z pomyslného koláče ukrojí více a kdo bude muset méně utahovat opasky.

Nedávno vlivný hornorakouský zemský hejtman Thomas Stelzer (ÖVP) kritizoval vládu za nedostatečné zo-

hlednění výdajů jednotlivých spolkových zemí. Připomněl důležitou roli regionů v oblasti zdravotnictví, dopravy, sportu a kultury. Někteří ekonomové, zájmové spolky, ale také političtí představitelé hovoří o potřebě rozsáhlých reforem, k nimž však chybějí potřebná vůle a nalezení kompromisu.

Příkladem může být iniciativa salcburské zemské hejtmanky Karoline Edtstadler. Vlivná členka ÖVP navrhla přechod zdravotnictví zcela do kompetence státu, čímž by podle jejího názoru mohlo dojít ke zkrácení čekacích lhůt u lékaře a zefektivnění obstarávání nového vybavení. Výměnou za to by jednotlivé spolkové země odpovídaly za koncepci a realizaci vzdělávání. Tím vyvolala protichůdné reakce nejenom uvnitř vlastní strany, ale zejména u sociálních demokratů a liberálů. Prozatím vše uvízlo ve stádiu diskuse, přičemž není jasné, kdy a zda vůbec bude přijato nějaké směřovací rozhodnutí.

Cestu, jakou by se mohla vláda ubírat, ukázal původním povoláním gastronom a podnikatel Josef Schellhorn (NEOS). Od března tohoto roku má ve funkci státního sekretáře na starosti deregulaci a odbyrokratizování. Prostřednictvím intuitivních webových stránek sbírá podněty od občanů, kterých přišlo dosud přes 2500. Na základě

nich vypracoval 160 dílčích návrhů, o nichž bude jednat s koaličními partnery.

Jde například o prodloužení otevírací doby samoobslužných obchodů a intervalů pro technickou kontrolu osobních automobilů, zvýšení obrátového limitu pro povinnost používání pokladny nebo zavedení centrálního úřadu pro hlášení mezd.

Dále navrhuje například povinnost uchovávat obchodní dokumenty a faktury pouze v digitální podobě i odstranění vícečetných hlášení rozmanitým úřadům a orgánům díky vytvoření jednotného digitálního rozhraní. Schellhorn zamýšlí rovněž zjednodušit vydávání osobních a cestovních dokladů vytvořením jednotného digitálního uložení, pomocí něhož budou příslušné státní orgány jednoduše ověřovat identitu žadatele.

Spolková vláda bude muset v nadcházejícím roce učinit opatření, aby zastavila rostoucí inflaci, snížila ceny energií, pokračovala v digitalizaci veřejné správy a školství a pomohla malým a středním živnostníkům. Velkou výhodou je, že se nemusí ohlížet na žádné důležité volby, a může tak plnit sliby dané občanům v podobě vyvedení Rakouska z hospodářské recese.

Miroslav Šepták

Moldavské volby: Silný mandát pro vládu, křehká demokracie

V poslední době se přívlastek „osudový“ pojí snad s každými volbami. Jednotlivá hlasování se rámuje jako rozhodující o přežití demokracie, budoucnosti státu a v případě středoevropských a východoevropských států také o členství v Evropské unii. Tento tón se naplno projevil i v zářijových parlamentních volbách v Moldavsku. Volební kampaň se proměnila v drama, v němž všechny strany líčily samy sebe jako poslední hráz před politickým chaosem.

Vládoucí Strana akce a solidarity (PAS) vykreslovala volby jako bitvu o budoucnost Moldavska. Varovala, že pokud nezíská většinu, zastaví se evropská integrace, hranice se uzavřou a země sklouzne k autoritářství. Opozice naopak označovala PAS a prezidentku Maiu Sandu za zrádce národa, agenty NATO a George Sorose, kteří proměnili Moldavsko v kolonii Západu a táhnou ho do války. Vzájemné obviňování z fašismu, kolaborace či „vymytých mozků“ se stalo běžnou rétorikou kampaně.

Ještě v den hlasování bylo velice obtížné předjímat výsledky. Volby v Moldavsku bývají nevyzpytatelné a předvolební průzkumy se mezi sebou běžně liší klidně o desítky procent. Co ale bylo jisté poměrně brzy, byla nízká volební účast. Pouhých 52 procent Moldavanů se zvedlo a šlo odevzdat svůj hlas v těchto „nejzásadnějších volbách“ od získání nezávislosti.

A není divu. Mnozí Moldavané se z letošní kampaně cítili vyčerpaní a znechucení. Ačkoliv proevropská strana PAS spojená s neméně proevropskou prezidentkou Maiou

Sandu opět zvítězila a získala v parlamentu pohodlnou většinu, letošní vítězství vyznělo dočista jinak než to předešlé. Pryč byl étos naděje a nových začátků, který ovládal volby v roce 2021 a vynesl PAS poprvé většinu křesel ve sněmovně. Letošním leitmotivem byl strach.

Militantní demokracie

Moldavsko již od získání nezávislosti v roce 1991 žije v jakési permanentní polykriži, použijeme-li koncept, který získává v dnešních sociálních a politických vědách na oblibě. Popisuje stav, ve kterém dochází k souběžnému výskytu více systémových problémů, jež se navzájem posilují a jejichž důsledky jsou složitější a destruktivnější než součet jejich jednotlivých částí.

V případě Moldavska můžeme mluvit zejména o stagující ekonomice, která se doposud nevzpamatovala z šokové terapie transformačních let, nebo o rychlé depopulaci spojené s odlivem mladých a talentovaných lidí. Dále

Moldavská prezidentka Maia Sandu během návštěvy České republiky.
Foto: Vlada.gov.cz

se jedná o křehkou státní integritu způsobenou zamrzlým konfliktem s Podněstřím a napjatými vztahy s autonomní Gagauzií, a nakonec i o otázky identity. V prostředí, jež je velmi náchylné na nestabilitu a polarizaci, a které se navíc od roku 2022 nachází doslova vedle ruské krvavé invaze na Ukrajinu, je udržování demokracie, právního státu a politické plurality jistě výzvou.

Obzvláště, když Rusko zcela otevřeně deklarovalo svoje nepřátelské postoje k proevropské vládě PAS a prezidentce Maie Sandu. Stát tak čelil prokazatelným pokusům Moskvy destabilizovat situaci a ovlivnit volby prostřednictvím propagandy a financování proruských sítí. Moldavští i zahraniční investigativní novináři odhalovali sofistikované způsoby uplácení moldavských občanů a jejich verbování do proruských sítí organizujících demonstrace a různé akce protestu proti vládě a prezidentce. Ve snaze bojovat proti ruským hybridním hrozbám sáhly vládnoucí strana a prezidentka k různým strategiím, které lze chápat jako projevy militantní demokracie, tedy snahy o záchranu demokratického zřízení za cenu omezení jistých demokratických procesů.

Široce debatované bylo například zrušení registrace dvěma opozičním uskupením pouhé dva dny před volbami. Jednalo se o Srdce Moldavska, které vede bývalá gagauzská baškanka (šéfka autonomního regionu – pozn. red.) Irina Vlah, a o Velké Moldavsko, jemuž předsedá bývalá prokurátorka a hlasitá odpůrkyně Maii Sandu Victoria Furtună. Tento zákaz pro dvě hlasité opoziční strany zdůvodněný jejich nezákonným financováním z Ruska otevřel otázku, kde končí obrana demokracie a začíná její podkopávání.

K tomu se přidaly pochybnosti o férovosti volebního procesu pro obyvatele Podněstří. Lidé s moldavskými pasy žijící na levém břehu Dněstru mohli volit v jedné z dvanácti volebních místností, které byly ustanoveny v takzvané bezpečné zóně na moldavské straně řeky. Dva dny před volbami se čtyři z těchto míst přesunuly více do vnitrozemí, údajně kvůli bezpečnosti. Pro podněsterské voliče to tak znamenalo jet místo pár kilometrů klidně i kilometrů třicet. Ale jenom v případě, že se vůbec přes vodu dostali. Pár týdnů před volbami začala moldavská strana s opravou většiny mostů přes Dněstr, a ty tak byly částečně uzavřeny.

Co neudělaly pozoruhodně načasované stavební práce, dodělaly policejní hlídky pečlivě prohlížející všechna projíždějící auta, a nakonec i nahlášené bomby, které mosty na dlouhé hodiny zneprůchodnily. Podněsterské kanály

na síti Telegram se plnily videi frustrovaných lidí sedících v autech v nekonečných frontách a čekajících, jestli se dostanou do volební místnosti. V nich nahlášené bomby pak už byly jenom takovou třešničkou na dortu. Otázky vyvolávalo také hlasování početné a vlivné moldavské diaspory. Zatímco v celém Rusku byly otevřeny pouhé dvě volební místnosti, v západoevropských státech a v USA jich byly desítky.

Geopolitika a strach

Volby v Moldavsku letos nebyly ani tak soutěží idejí a konkrétních řešení, ale především zápasem o to, kdo dokáže lépe uchopit kolektivní úzkost společnosti. Strach se stal ústřední měnou volebního boje a záměrným nástrojem mobilizace. Například obhajující strana PAS nechala distribuovat předvolební letáky s fotografiemi z vybombardovaných ukrajinských měst a varováním, že mladí Moldavané budou posláni válčit za Rusko, pokud PAS nezíská většinu.

Kandidátka PAS Doina Gherman se pak snažila mobilizovat své voliče následujícím varováním: „Drazí Moldavané, pokud ztratíme evropskou cestu, riskujeme, že přijdeme o svobodu pohybu, kterou si nyní užíváme. Riskujeme, že se naši příbuzní nebudou moci vrátit domů. Riskujeme, že se znovu ocitneme za zavřenými hranicemi.“

Podobně se strachu ve společnosti snažil využít i opoziční Vlastenecký blok sdružující socialisty, komunisty a (nakonec vyloučenou) stranu Srdce Moldavska. Tvrdil, že Moldavsko do války zatáhne naopak PAS, a oni jediní dokážou situaci v zemi stabilizovat a zabránit tragédii.

Bývalý moldavský prezident Igor Dodon.

Foto: Wikimedia Commons/A.Savin

Lídr opozice Igor Dodon v jednom projevu prohlásil: „Bůh chraň, aby vláda PAS zůstala... Bude to jako na Ukrajině! Situace bude eskalovat, dojde k provokacím a my se bohužel dostaneme do války. Pokud tedy nechceme válku, a my válku nechceme, stejně jako ji nechce pravice ani ti, kteří volili Maiu Sandu, jsme povinni se jich zbavit. Proto je 28. září všechny vyženeme!“ Vedle prevence války politici Vlasteneckého bloku slibovali zastavení militarizace země, garanci neutrality a práci v zájmu národa, nikoliv cizích mocností.

Kampaň tedy nabídla minimum konkrétních návrhů, jak řešit dlouhodobé problémy země, jako jsou demografický úbytek, odliv mladých lidí, mizivý ekonomický růst, inflace i přetrvávající chudoba. Místo toho se vše redukovalo na geopolitickou volbu „Evropa, nebo Rusko“. Z úst představitelů PAS zaznívalo, že většina problémů země se vyřeší díky užší spolupráci s EU a získáváním nejrůznějších evropských fondů. Opoziční Vlastenecký blok kontroval, že naopak narovnání vztahů s Ruskem a Euroasijskou hospodářskou unií přinese ekonomickou prosperitu. Tato binární logika vytlačila detailnější sociální a ekonomické otázky z veřejné debaty a proměnila volby v primárně geopolitický boj.

Monopolizace evropské cesty

Jak již bylo řečeno, PAS nakonec volby jednoznačně vyhrála a získala pohodlnou většinu v novém parlamentu, čímž obdržela silný mandát pro další volební období. Přesto však její pozice není tak pevná, jak by se mohlo zdát. Voliči nehlasovali pro PAS z loajality či sympatií ke straně samotné, ale především proto, že je vnímána jako jediná síla vedoucí k evropské budoucnosti. Pokud v dalších čtyřech letech vlády nedokáže zemi dovést do Evropské unie, což byl jeden z jejích největších předvolebních slibů, je pravděpodobné, že další volby už nevyhraje.

Při pohledu na moldavskou politickou scénu je navíc zřejmé, že si PAS do značné míry monopolizovala roli jediné volitelné proevropské síly v Moldavsku. Ačkoliv to nyní znamená, že může vládnout bez koaličního partnera, tato monopolizace omezuje růst alternativ.

Do budoucna tak hrozí nebezpečí, že bez většiny v parlamentu nebude mít rozumného koaličního partnera k vládnutí. Jedinou novou deklarativně proevropskou silou, které se podařilo letos prorazit, byla strana Democrație Acasă (Democrația Acasă) vedená politikem a bývalým novinářem Vasilem Costiucem. Ten je nicméně známý jako blízký spojenec rumunského nacionalisty George Simiona z krajně pravicové strany AUR. To dokládá, že poptávka po jiných proevropských silách existuje. Nicméně ji zaplňují nečitelné strany s autoritářským a nacionalistickým podtónem.

PAS si proto musí uvědomit, že vítězství je zároveň výzvou. Nesmí usnout na vavřínech a musí hledat cesty k dialogu i s těmi částmi společnosti, které jí nedůvěřují. Jen tak může z jejího vítězství vyrůst pluralitní a odolná demokracie.

Kateřina Fuksová

Visegrád po 35 letech: konec, nebo nový začátek?

V polovině února příštího roku si Visegrádská skupina (V4) připomene pětatřicet let své existence. Oslavy to budou rozpačité. Orchestrovat je bude probíhající maďarské předsednictví, které dozajista bude chtít událost využít v nervózní kampani před dubnovými volbami. Viktoru Orbánovi v nich hrozí po šestnácti letech jeho vlády první porážka. Slovensko bude slavit, protože Robertem Ficem vybraná visegrádská antiteze Západu je jednou z konstant v jeho politice mnoha azimutů, ale žádného smyslu. Česko se pod staronovým premiérem Andrejem Babišem bude stále nacházet ve stavu počínající visegrádské exaltace, která bude jen pomalu směřovat k vystřízlivění, zatímco Polsko zůstane stranou a bude od svých jižních sousedů utíkat na sever a na západ.

Visegrádská spolupráce se stala jedním z témat letošní české předvolební kampaně a promítla se i do programu nové vlády. Z mnoha důvodů jsou ale představy nastupujícího kabinetu iluzí, jež jen ukazuje, že programové prohlášení bylo – přinejmenším v oblasti zahraniční politiky – psáno pro svět, který neexistuje. Andrej Babiš v kampani často opakoval, že to byl premiér Petr Fiala, kdo zrušil Visegrád, když zničil vztahy se Slovenskem a Maďarskem. Hned z několika důvodů je tato teze mylná.

Mimo jiné proto, že Visegrádská skupina fakticky upadá už od roku 2014. V té době měla za sebou velmi úspěšné desetiletí. Všechny čtyři země se staly součástí Evropské unie. Visegrád dokázal efektivně tlumit vnitřní rozpory, když uklidňoval tehdy napjatý vztah mezi Slovenskem a Maďarskem. Stejně tak byl inspirací pro země západního Balkánu a Východního partnerství, a to jak díky své úspěšné cestě do Evropy, tak vzhledem ke schopnosti exekutiv čtyř států efektivně spolupracovat.

V neposlední řadě toto kvarteto nejednou představovalo avantgardu v rámci Evropské unie. Ať šlo o otázku energetické bezpečnosti, spolupráci se zeměmi dále na východ či další sektorové agendy, právě Visegrád dokázal přicházet s novátorskými idejemi. Lze říci, že v některých evropských politikách to byla právě visegrádská spolupráce, která urychlila emancipaci těchto zemí po vstupu do EU při začleňování do bruselských struktur a mechanismů.

Po začátku ruské agrese vůči Ukrajině v roce 2014 se však rozpadl visegrádský konsensus ohledně vnímání bezpečnostních rizik, aby byl následně nahrazen falešnou ideou, že dostatečným smyslem Visegrádu je boj proti relokacním kvótám na žadatele o azyl na půdě EU. Nutno dodat, že v určitém období byl v této oblasti Visegrád úspěšný. Dosažená vítězství byla ale vykoupena zničením jeho pozitivní značky. Navíc soustředění významu V4 na jedno téma (migraci) či jednu taktiku (odpor vůči „Brusele“) vedlo k degradaci dalších agend.

Toto naleštěné období Visegrádu, kdy se z něj stal symbol, ale zároveň slábl jeho skutečný obsah, nicméně přineslo některá politická pouta. Jejich výsledkem bylo

osobní zapojení Viktora Orbána do kampaně Andreje Babiše před českými parlamentními volbami v roce 2021 nebo politické přátelství maďarského premiéra s jeho slovenským protějškem Robertem Ficem. Do roku 2023 měl Orbán vliv také na některé agendy polské evropské politiky. Jednalo se například o odpor vůči takzvanému principu podmíněnosti při vyjednávání víceletého finančního rámce EU.

Byl to ale ve skutečnosti další moment, ve kterém se začal Visegrád drobit. Orbánova pomoc Babišovi nebyla logicky po chuti Petru Fialovi. Blízkost některých polských národně-konzervativních politiků ze strany Právo a spravedlnost (PiS) k Orbánovi zase vedla k tomu, že se po volbách v říjnu 2023 nová polská vládní garnitura v čele s Donaldem Tuskem obrátila proti Budapešti. To ukazuje, že když si do Visegrádu začali někteří stále více projektovat své univerzální politické cíle, stalo se střídání vlád a politických stylů ve všech čtyřech zemích pro tuto středoevropskou spolupráci potíží.

Vrazi Visegrádu

Vraťme se k Babišově tezi, že to byl právě Petr Fiala, kdo po svém nástupu do premiéřské funkce v roce 2021 zapříčinil zánik Visegrádu. Tady je třeba připomenout, že přes vytrvalé Orbánovo fandění Babišovi se Fiala zpočátku visegrádským setkáním nevyhýbal. Těžko však kvůli svým podporovatelům mohl dlouhodobě projevovat ochotu setkávat se na pravidelné bázi s Orbánem a Ficem, když jeho vláda dennodenně tvrdila, že je jedinou zárukou českého směřování na Západ.

Situace eskalovala na tiskové konferenci během českého předsednictví ve V4 zjara roku 2024, kdy se premiéři Fiala, Tusk, Fico a Orbán pohádali i před kamerami. Následně vzhledem ke vstřícnosti nové slovenské vládní koalice vůči Rusku a její podivné hře s normalizačními symboly přerušila česká strana tradiční společné zasedání vlád obou států. Šlo o krok, který polarizoval českou politickou scénu, když tehdejší opozice volala po obnovení nadstandardních vztahů se Slovenskem.

TÉMA: Visegrádská skupina

Důvodem výše popsaných rozporů byla rétorika Fica a Orbána relativizující ruskou agresi vůči Ukrajině. V takovém momentě prostě nedávalo Fialovi ani Tuskovi smysl jednat s nimi na nejvyšší politické úrovni, a ukazovat tak váhu politického spojení, které ve skutečnosti přestalo existovat. Vztahy se ale zcela nerozpadly. Například český ministr zahraničí Jan Lipavský je udržoval a se svými protějšky v Bratislavě i Budapešti normálně komunikoval. Nezdá se také, že by v česko-slovenských nebo česko-maďarských vztazích dlelo nějaké zásadní problematické téma k vyřešení. Diplomacie funguje normálně.

Podstatnějším hřebíčkem do visegrádské rakve bylo ale vyhocení polsko-maďarského sporu. Stalo se tak po porážce dosud vládnoucí strany PiS v polských parlamentních volbách na podzim roku 2023. Někteří její politici se dostali pod drobnohled vyšetřovatelů. Jedním z výsledků bylo stíhání bývalého náměstka ministra spravedlnosti Marcina Romanowského, který se před polskými úřady rozhodl utéct do Maďarska. Tam získal politický azyl a Orbánův režim jej odmítá do Polska vydat.

Jde tak o další vrstvu sporů mezi současnou polskou a maďarskou vládou. Jejich hlavní linií je zmíněný rozdílný postoj Budapešti a Varšavy k ruské agresi vůči Ukrajině. Má však i další osobnější vrstvy, neboť Tusk je víceméně spojencem Orbánova oponenta Pétera Magyara, když oba patří k Evropské lidové straně. A Péter Magyar věří, že podobně jako Tusk porazí ve své zemi národně-konzervativní síly.

Kde potřebujeme V4?

Je zde však ještě jedna otázka o potřebnosti Visegrádu, která jde za Babišovo rozčilování ohledně středoevropské politiky Fialovy vlády. Ve výše zmíněných zlatých letech po vstupu do EU skutečně Visegrád v mnoha ohledech reprezentoval společný zájem. V tématech, jako byla energetická bezpečnost nebo řada přechodných období, jež byla se vstupem svázaná, se Visegrád jako beranidlo hodil. Byl navíc spojený buď s pozitivní, nebo s alespoň neutrální značkou.

Tato značka však vybledla, navíc po dvaceti letech členství v EU přece jen automatických společných témat ubýlo. Tím spíše v momentu, kdy se uvedené čtyři země neshodnou na postoji ke klíčové geopolitické události první čtvrtiny 21. století, tedy k ruské agresi. Země V4 se jedno-

Sestava visegrádských premiérů z roku 2021. Zleva stojí Mateusz Morawiecki, Eduard Heger, Viktor Orbán a Andrej Babiš.

Foto: Wikimedia Commons

duše staly normálními státy EU a mají některé zájmy společné, některé odlišné. Visegrádská sounáležitost už neexistuje a členství v tomto uskupení k ničemu nepředurčuje.

A úzkou spolupráci jednoduše obnovit nepůjde. Hlavní překážkou bude skutečnost, že Polsko a Maďarsko spolu nemluví. Sní-li tedy nová česká vládní většina o Visegrádu, může vzhledem k polskému přístupu počítat s méně než polovinou jeho populace. A kdoví, jak to bude s visegrádským osudem vypadat po maďarských parlamentních volbách na jaře příštího roku, v nichž může vyhrát Orbánův oponent Magyar.

K tomuto výhledu je však potřeba dodat, že Visegrád může stále mít svoji užitečnou roli. Česko, Polsko, Slovensko ani Maďarsko ze střední Evropy nikam neutečou, a jsou tím svým způsobem odsouzeny k interakci. Ta může v ideálním případě nabývat charakter přátelských vztahů plných spolupráce. Patří se zde uvést, že přes problematizující vývoj posledních let dobré vztahy v dalších oblastech fungují: prohlubují se byznysová partnerství i mezilidské kontakty na té nejběžnější úrovni. Dvacet let společného členství v EU bychom neměli slavit pouze jako scelení západní a východní části Evropy, ale také jako bezprecedentní propojení středoevropského prostoru.

V tomto všem mohou právě fundamenty visegrádské spolupráce sehrávat pozitivní roli. Jedním z nich je Mezinárodní visegrádský fond, který pětadvacet let poskytuje prostředky na iniciativy občanské společnosti, jež prohlubují kontakty v regionu.

Jistě, jde o peníze limitované, jež se nemohou vyrovnávat evropským, avšak třeba ani norským fondům. I tak jejich dobré zacílení přináší ovoce. Nejlépe je to vidět v kontrastu toho, jak hluboká je provázanost mezi občanskou společností Visegrádu a jak to vypadá například mezi Českem a Rakouskem, Polskem a Litvou nebo Maďarskem a Slovinskem. Poskytnuté prostředky napomáhají propojování lidských příběhů, a tím utvářejí tmel mezi společnostmi politice navzdory.

Vzhledem k politické polarizaci je však otázkou, zda Mezinárodní visegrádský fond ustojí nejrůznější tlaky. I zde je ale možné hledat mechanismus, který by znamenal více plurality a méně dominance určitého politického směru v prioritách této instituce. Podpora Fondu je distribuována celým společenstvem, a nabízí se tak otázka, zda dohled nad jeho fungováním musejí provádět pouze ministerstva zahraničních věcí. Nominanty do nějaké „rady“ Fon-

du by mohli vyslat například prezidenti, parlamenty, regiony nebo municipality. Takto by jediná instituce Visegrádu byla více ochráněna před tlaky, jež koneckonců přivedly na okraj bezvýznamnosti tuto středoevropskou spolupráci jako celek.

Bude-li tedy chtít Andrej Babiš přemýšlet nad obnovou Visegrádu, dává si skutečně velký úkol. Usmířit dnešní Varšavu s Budapeští nebude snadné. Spíše ale jen používá magickou „vé čtyřku“ jako vehikl pro promování vlastních politických představ o EU. Partnery k tomu v Bratislavě a Budapešti (tam možná dočasně) najde, ale spíše to bude znamenat jen další polarizaci střední Evropy, marginalizaci Česka v Evropě a ve výsledku úpadek Visegrádu. Přitom inovativní přemýšlení o tomto zadušeném formátu je dnes skutečně potřeba a cestou by mohla být právě jeho výše naznačená pluralizace.

Vít Dostál

Střední Evropa, zájmy států V4 a konec kunderovského mýtu

Střední Evropa je region plný vnitřních rozporů, velkoleposti i malosti zároveň. Je plná světových vizí, dechberoucích počinů a výjimečných mozků. Už celá staletí se potácí mezi pochybnostmi o sobě samé a komplexy na straně jedné a autostereotypy o skvělosti a civilizační nadřazenosti na straně druhé. Prokletím i požeňáním regionu zároveň byla jeho poloha mezi západem, východem a jihovýchodem evropského kontinentu. Je tedy zpětně vlastně překvapující, že spolupráce zemí střední Evropy se kromě přirozených personálních propojení vládnoucích elit v minulosti institucionalizovala tak málo.

Znovuobnovení poměrně krátce trvajících institucionalizovaných spolupráce tří středověkých království ze 14. století se podařilo plnohodnotně revitalizovat až vznikem Visegrádské skupiny v roce 1991. Stalo se tak po dlouhých zkušenostech středoevropských zemí s dominancí jiných. Zdálo by se, že dobrá a hluboká spolupráce zemí střední Evropy je vzhledem k historickým zkušenostem tak samozřejmá, že zpochybňovat ji je nezodpovědným hazardem s vlastní budoucností. Přesto visegrádskou čtyřku (V4) už po několikáté pohřbíváme, přičemž tentokrát již lze bez zbytečného patosu mluvit o její klinické smrti.

Historie zpochybňování spolupráce v rámci V4 je však poměrně bohatá a souvisí s mnoha politickými, ekonomickými a hodnotovými rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. A nepochybně souvisí i s tím, že jeden z hlavních cílů Visegrádu – evropská integrace a vstup států střední Evropy do Evropské unie – se v roce 2004 podařilo naplnit. Ale už bezprostředně po vzniku V4 přišly pochyby o smyslu skupiny a vnitřní krize, zejména během vlády Vladimíra Mečiara na Slovensku, kdy byla Bratislava dočasně izolována z integračních procesů. Existence V4 se v 90. letech 20. století zredukovala na formální setkání. Po splnění

hlavního úkolu – vstupu do EU a NATO – se naopak začalo diskutovat, zda Visegrádská skupina vlastně „neexspirovala“, zda by se neměla transformovat na lobbistickou platformu v Evropské unii nebo zaniknout.

Takzvaná migrační krize v letech 2015–2016 přinesla jednotný odpor zemí V4 vůči politice EU ve vztahu k migraci, ale zároveň i silnou polarizaci těchto zemí. Ty společně odmítly povinné kvóty na relokaci migrantů, což sice na krátkou dobu posílilo soudržnost V4, ale zároveň vyvolalo spor s Evropskou komisí, který se nepodařilo plně zažehnat dodnes. Od roku 2017 se přidalo polarizující téma zpochybňování principů právního státu v Polsku a Maďarsku, jež kvůli tomu čelily procedurám podle článku 7 Smlouvy o Evropské unii. Česko a Slovensko se od nich částečně distancovaly, což ještě více oslabilo jednotu V4.

Značka V4 se postupně mimo region střední Evropy stávala toxickou a v logice příchodících polykrizí se problémy začaly znásobovat. Visegrádské země se od sebe vzdalovaly i v postojích k jaderné energii, uhlíkové neutralitě a zeleným cílům EU. A pak přišlo téma, které skupinu paralyzovalo. Od začátku plnoformátové války na Ukrajině spolupráci prakticky ukončily odlišné postoje k Putinovu

TÉMA: Visegrádská skupina

Rusku a geopolitickým výzvám spojeným s otevřeně revanšistickou politikou Kremlu ve vztahu ke střední Evropě. Kooperace tak dnes nesměle pokračuje v oblasti dopravního a energetického propojení, k čemuž však sousední země formát V4 skutečně nutně nepotřebují.

Zpochybňování užitečnosti V4 se však odehrává v čase – a to je třeba si připomínat – kdy ekonomický výtlak těchto zemí stoupá. A kdy si to, zdá se, ne všichni zúčastnění uvědomují. V4 jako celek tvoří 1,3 procenta světového hrubého domácího produktu (HDP), a i když zaostává za nejvyspělejšími státy v produktivitě, inovacích i životní úrovni, není to region, který by byl vzhledem ke své dynamice přehlédnutelný. Z hlediska hrubého domácího produktu podle parity kupní síly (HDP PPP) udávané v amerických dolarech (USD) zaostává V4 za průměrem EU ve výši 53 960 amerických dolarů pouze mírně, o 10–30 procent. Zároveň je ale nad světovým průměrem, který činí 20 886 dolarů. V posledním desetiletí rostla rychleji než celá EU, ale index sociálního pokroku vykazuje pod unijním průměrem, výjimkou je pouze Česko.

Konec jednoho mýtu

Současné problémy spolupráce ve V4 je samozřejmě nezbytné vnímat na pozadí celosvětových změn a ty jsou – bohužel – epochální. Jak zdůrazňuje bulharský politolog Ivan Krastev, rok 2024 (podle něj annus horibilis čili strašný rok) je historickým zlomem, podobně jako byl vnímán rok 1989 (annus mirabilis, tedy rok zázraků). Podle Krasteva dnes vidíme, že „budoucnost“ se vrátila – nikoliv jako projekt, ale jako noční můra, plná nejistoty a geopolitických otřesů. Krastev tvrdí, že zatímco rok 1989 přinesl euforii svobody a zhroucení komunistického bloku, rok 2024 bude připomínán jako období radikální změny charakterizované kombinací válek a voleb.

Liberální demokracie čelí antiliberálním revolucím, podobně jako komunismus před 36 lety čelil protisovětským revolucím. Západ si po 1989 vytvořil mýtus o „epochálním vítězství liberalismu“, který dnes už neplatí. A podobně skončil i liberální konsensus o budoucnosti středoevropského regionu.

V tom nejdůležitějším, geopolitickým směřování se na pozadí těchto celosvětových změn postupně ve střední Evropě vyprofilovaly alespoň zatím dva typy zemí. Polsko a Česko navzdory mnoha nesouhlasům s politikou Bruselu a euroskepticismu části populace zůstávají sjednoceni myšlenkou na svou evropskou budoucnost.

Na Slovensku vládnoucí moc navzdory proevropskému postoji většiny populace začala testovat veřejné mínění různým zpochybňováním důležitosti členství v EU. Orbánovské Maďarsko se vůči Bruselu vymezuje

otevřeně již dlouho a hlasitě artikuluje svůj příklon k alternativním projektům mezinárodní spolupráce. Na druhou stranu je – bez ohledu na současný nástup nové vlády v České republice a možné problematické vládě v Polsku v blízké budoucnosti – odklon od EU v těchto zemích málo pravděpodobný, a to z mnoha příčin.

Navzdory všemu, co vrhá stíny na spolupráci visegrádské čtyřky, včetně její současné toxicity, existuje stále mnoho důvodů, abychom byli v současnosti opatrní při jejím rozpouštění. Ve všech zúčastněných zemích se dnes ozývají síly, které by rády revidovaly různá rozhodnutí a kroky z minulosti. V případě České republiky můžeme například vidět částečně pochopitelnou snahu některých posouvat zemi blíže ke spolupráci s Německem, a v něčem se tak vrátit až k rozhodnutí Františka Palackého odmítnout účast na všenněmeckém setkání ve Frankfurtu v roce 1848. Pocit těch, kteří místo Čechů vidí ve spolupráci s Německem, je sice menšinový, ale už se k jeho pojmenování některé české elity odhodlaly.

Na Slovensku se zase hlasitěji mluví o návratu k politice některých slovenských elit z poloviny 19. století směřující k Rusku, k tomu – řečeno s Jánem Kollárem – „velkému dubisku, jež vzdoruje zhoubným až dosaváde časům“. Nemluvě o Polsku, kde se část politické elity hlásí stále více k Romanu Dmowskému a jeho vizím ze začátku 20. století, které jsou v naprostém rozporu s étosem visegrádské spolupráce.

Dříve než ale budeme navzdory její klinické smrti rozpouštět V4, měla by o tomto tématu proběhnout široká diskuse společenských a ekonomických elit. A i kdyby v některé ze zemí existovalo množství argumentů, proč spolupráce v rámci V4 škodí národním zájmům, měli bychom být opatrní. Důvodem je historická zkušenost týkající se toho, co se dělo, když středoevropské země začaly kopat výlučně každá za sebe a když se ponořily do své etnolingvistické a nacionalistické malosti.

Visegrádskou deklaraci svými podpisy stvrdili československý prezident Václav Havel, maďarský premiér József Antall a polský prezident Lech Wałęsa.

Foto: Wikimedia Commons/Péter Antall

O tom koneckonců psalo množství střeoevropských autorů, za všechny lze uvést Istvána Bibó. Ten poukázal na to, že skutečnou tragédií střední Evropy nebyl její – v kunderovském vyjádření – únos na Východ, ale její esenciálně nacionalistický nacionalismus založený na jazyku. Ten se snažil v minulosti vytvořit homogenní národní státy, což způsobovalo nekonečné konflikty o hranice. A protože se státy bály o svou existenci, psychologie strachu a hysterie vedly k prohlubování autoritářství a vytváření křehkých demokracií.

Podle Istvána Bibó demokracie vyžaduje osvobození od strachu a schopnost kompromisu, což však velmi dlouho v regionu chybělo. Zdá se, že se toto období opět vrátí. Feudální vzorce chování popsané v minulosti mnohými autory zjevně zcela nevyprchaly a nadále ovlivňují schopnost regionu vytvářet stabilní systém kolektivní bezpečnosti.

Střeoevropská hrozba

Střední Evropa tak začala v posledních letech být, jako nějaká testovací laboratoř, příkladem přítomnosti snad všech typů alternativ k liberální demokracii. Ať už se jedná o liberální demokracii, procedurální demokracii, plutokracii, oligarchii, měkkou autokracii a hybridní formy autoritářství. Obava mnohých, že samotná existence V4 může napomáhat tomu, aby se celý region postupně, ve vzájemných interakcích, změnil na jakýsi Mordor, je přehnaná. Země se samozřejmě navzájem ovlivňují, ale funguje to oběma směry. Intenzivní spolupráce může vést nejen ke vzájemnému autoritářskému posilování, ale také ke zmírňování autokratických tendencí a kroků.

Je proto více než vhodné se vrátit k autorům, kteří stáli za návratem tématu střední Evropy, tedy k Milanu Kunderovi, Claudiu Magrisovi, Istvánu Bibó či Václavu Bělohradskému. Všichni psali o evropském snu Střeoevropanů, jenž by mohl a měl pomoci překonat naši malost. Právě v takové konfrontaci je možné vidět skutečnou tragédii střední Evropy – a sice, že ztratila svůj evropský sen. Nej-

větším jejím ohrožením se tak jednoduše stává ona sama.

Paradox tak spočívá v tom, kam jsme se začali posouvat. Lidé jako Milan Kundera přece poukazovali na to, že střední Evropa je tou nejskutečnější Evropou, když se vyznačuje maximální možnou různorodostí na minimálně možném prostoru. Jak o tom píše Przemysław Czapliński, tato přímo „Arci-Evropa“ se však v posledních deseti letech začala měnit na „Anti-Evropu“. A problém je, že zvenčí to vypadá tak, že se virus šíří právě od nás. Tentokrát to nejsme my ve střední Evropě, kteří čekají na nové podněty a impulsy. To my je vysíláme směrem ven.

Střední Evropa se prostě stává potenciálním ohrožením i pro jiné. Podobně jako Uhersko bylo svými kroky a emocemi svého času téměř schopno zničit habsburskou monarchii, tak i my jsme v principu schopni zničit EU a ohrozit šance Evropy reagovat smysluplně na současné celosvětové výzvy.

A tak by mnozí řekli: „Ale vždyť právě proto je vhodné a potřebné mrtvolu V4 už z klinické smrti neprobírat!“ Byl bych opatrný. V regionu střední Evropy se zrodilo množství podivných věcí – komunismus, fašismus či dvě největší války, jaké lidstvo zažilo. Ale pochází odtud i to největkolepější umění, filosofická díla a – psychoanalýza. Úkolem V4, a je klidně možné, že jedním z posledních, je zvládnout přechod regionu do období pozdní moderny a revitalizovat svůj evropský sen.

Střeoevropané již mnohokrát ukázali, že umějí Evropou pohnout. Jelikož je zde na národních úrovních množství hráčů, kteří s radostí rozleptávají evropský projekt, může se právě spolupráce v rámci V4 stát dobrým důvodem, proč tuto destrukci zastavit. Nejen ideově, ale až technokraticky definovanou spoluprací. Pragmatickým přístupem lze ukazovat, jak je střední Evropa fungujícím regionem právě díky své evropské dimenzi a – snad stále ještě i evropskému snu. Na pohřbívání V4 prostě ještě bude dost času. V době globálních ohrožení je tato platforma pro tlumení excesů, kterým zde dobře rozumíme, přece jen velmi vhodná.

Michal Vašečka

Visegrádské vzestupy a pády

Úsilí maďarského premiéra Viktora Orbána vytvořit z Visegrádské skupiny protiukrajinský blok nemá momentálně šanci na úspěch. Nicméně i přes politické odcizení kvůli rozdílnému přístupu k ruské agresi vůči Ukrajině spolupráce střeoevropských zemí pokračuje v oblastech, kde hmotné zájmy převažují nad ideologií. Týkalo se to třeba shody na zákazu dovozu ukrajinského obilí.

Válka na Ukrajině výrazně ovlivnila maďarskou ekonomiku, politiku a společnost. Maďarská vláda nezůstala pasivní a na vnější šoky aktivně reagovala. Snaha o vyvážený přístup, který by uspokojil jak Vladimira Putina, tak Donalda Trumpa, konfrontace údajně mírového postoje Maďarska s údajně válečtívkým postojem Bruselu a obecně

špatné řízení maďarské ekonomiky potenciálně ale stály premiéra Viktora Orbána více politického kapitálu, než by si byl ochoten připustit. Na domácí scéně čelí dosud největší výzvě, protože opoziční lídr Péter Magyar využívá většinu Orbánových neúspěchů v oblasti ekonomiky a sociálního zabezpečení k přetahování voličů. V Evropské

Maďarský premiér Viktor Orbán kráčí vstříc nejisté politické budoucnosti. Foto: Wikimedia Commons/European Union

unii se Maďarsko potýká s finanční a politickou izolací kvůli svému proruskému naladění i obavám o další existenci tamějšího právního státu.

Vlastní vnímání Maďarska coby obklíčeného ostrova stability uprostřed chaotického Západu, které si Orbán tak pečlivě hýčká, také formuje jeho přístup k regionální spolupráci. Týká se to i Visegrádské skupiny (V4). Může toto uskupení nabídnout Orbánovi vstřícnou náruč? A má ve stínu války na Ukrajině šanci vůbec přežít?

Mentalita oběti

Abychom na tyto otázky mohli odpovědět, je třeba stručně přiblížit účel a původ skupiny V4. Byla založena v roce 1991 Polskem, Maďarskem a bývalým Československem (zpočátku jako Visegrádská deklarace, později jako Visegrádská skupina) a jejím hlavním cílem bylo podpořit přechod k demokracii, navázat dobré sousedské vztahy a podporovat členské státy v jejich úsilí o integraci do EU

a NATO. Osobnosti jako József Antall, Lech Wałęsa a Václav Havel jí daly do vínku klíčové směřování k liberální demokracii, oddanosti právnímu státu, toleranci a evropské integraci.

Po většinu své existence V4 vedla jen ke skromné mezinárodní spolupráci, jejíž hlavní přínos spočíval v přeshraničních projektech v oblasti kultury, vzdělávání a občanské společnosti. Hlubší politické spojenectví často brzdily domácí politika a diplomatické napětí kolem etnických menšin.

Někteří komentátoři však tvrdí, že tmelem V4 je obecnější a sdílený pocit ukřivděnosti vůči západní Evropě, jehož konstantou je mentalita oběti. Politolog Lukáš Macek ve svém článku o budoucnosti V4 poukazuje na to, že země střední a východní Evropy se často cítí odsunuty na okraj Evropy a pokládají se – jak to vyjádřil spisovatel Milan Kundera – za „unesený Západ“.

V praxi to znamenalo, že V4 často hrála důležitou roli při ovlivňování politiky EU, i když především jako spíše reaktivní opoziční síla. Migrační krize v roce 2015 skutečně zdánlivě sjednotila blok proti unijním kvótám pro přesídlování uprchlíků, přičemž jeho země zdůrazňovaly svou suverenitu a kulturní homogenitu.

Vzhledem k vnitřní nekonzistenci byla ideologická jednota pouze povrchní. Zatímco Maďarsko a Polsko udělaly z migrace ústřední téma domácí politiky, Česko a Slovensko přistupovaly ke krizi pragmatičtěji a kladly důraz na potřeby domácího trhu práce a suverenitu. Jednotný postoj ale upevnil image silného bloku V4.

A zatímco se členové V4 v letech 2010-2020 střetávali v různých otázkách týkajících se EU a právního státu, komentátoři předpokládali, že vzestup iliberální politiky v rámci bloku spojenectví vzkřísí, i když tentokrát na základě zcela odlišných principů: iliberální demokracie, euroskepse a uzavřených hranic.

Invaze Ruska na Ukrajinu však opět prokázala, že stabilita aliance V4 je do značné míry závislá na domácí politice a zahraničněpolitických agendách. Například maďarská vláda strany Fidesz, která byla v roce 2022 již dvanáctým rokem u moci, se nadále hlásila k iliberálnímu projektu, a proto odmítla poskytnout Ukrajině přímou vojenskou podporu, poslat jí zbraně nebo umožnit členským státům NATO využívat maďarské území k přepravě zbraní a vojenského materiálu.

Ačkoliv Viktor Orbán tvrdí, že je zastáncem míru a zůstává neutrální kvůli suverenitě Maďarska a ochraně maďarských menšin na Ukrajině, většina komentátorů pokládá takovou politiku za nahrávku Putinovi, protože ochromuje jednotnou evropskou reakci.

Polsko, Česká republika a Slovensko pod vedením premiéra Eduarda Hegera naopak v roce 2022 zaujaly jasné proukrajinské a protiruské postoje. Tyto tři země dodávaly zbraně, munici a cvičily ukrajinské vojáky. Zatímco Maďarsko blokovalo nebo zdržovalo několik sankčních balíčků EU s tím, že sankce poškozují Evropu více než Rusko, slovenská, česká a polská vláda podporovaly a často prosazovaly vůči Moskvě přísnější postihy než ty unijní.

Na diplomatické scéně byl ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj často zván na návštěvy na vysoké úrovni a těšil se v těchto zemích silné veřejné podpoře, zatímco Maďarsko se bilaterálním návštěvám většinou vyhýbalo.

Tento ostrý kontrast se v mnoha ohledech bral jako hřebík do rakve další spolupráce V4 a první rok války se nesl ve znamení zvýšeného diplomatického napětí a izolace Maďarska v rámci bloku. V březnu 2022 Maďarsko zrušilo schůzku ministrů obrany V4, když zástupci Česka, Polska a Slovenska naznačili, že se jí nezúčastní kvůli úzkým vztahům Budapešti s Moskvou. Ve stejném měsíci byla odložena oslava dne polsko-maďarského přátelství, protože se polský prezident Andrzej Duda vyhranil vůči proruskému postoji Maďarska.

Z řady bilaterálních dohod souvisejících s válečnou politikou však vyplývá, že rozdíly mezi jednotlivými zeměmi nejsou tak výrazné, jak by jeden očekával. I přes politické odcizení spolupráce zemí V4 pokračuje v oblastech, kde hmotné zájmy – energetika, obchod nebo protekcionismus v zemědělství – převažují nad ideologií.

Slovensko se například připojilo k Maďarsku ve věci zachování dovozu ruského plynu a obě země kritizovaly kroky EU jako škodlivé pro národní ekonomiky, čímž si nakonec získaly výjimku z unijního ropného embarga. Podobně Maďarsko, Polsko a Slovensko společně uvalily národní zákaz dovozu ukrajinského obilí, aby ochránily domácí trh před konkurencí.

Okovy reálné politiky

Rozkol ve visegrádské čtyřce, jenž byl příznačný pro první rok a půl války, se ovšem rozmlžil ve chvíli, kdy se Robert Fico v roce 2023 vrátil k moci a okamžitě zvrátil proukrajinskou politiku předchozí slovenské vlády. Fico oznámil, že Slovensko nepošle na Ukrajinu „ani jeden náboj“, zastavil bilaterální vojenskou pomoc a přeformuloval oficiální postoj k válce jako „zástupný konflikt mezi Ruskem a Západem“. Tato změna signalizovala potenciální oživení osy Budapešť-Bratislava v rámci V4.

S nedávným volebním úspěchem Andreje Babiše a možným vytvořením krajně pravicové vlády v České republice se opět rýsuje scénář smíření bloku V4 na iliberálních pozicích. Nedávno Viktor Orbán oznámil svůj záměr vytvořit v EU novou protiukrajinskou alianci s českou a slovenskou vládou. Státní tajemník kanceláře předsedy vlády Balázs Orbán (který není s premiérem v žádném příbuzenském vztahu) se nechal inspirovat odporem V4 vůči migračním kvótám z roku 2015 a uvedl, že koalice skeptická vůči Ukrajině „vznikne a bude stále viditelnější“. Je však nepravděpodobné, že by se k této koalici připojilo Polsko, protože Donald Tusk nadále veřejně podporuje Ukrajinu vojensky, v rámci EU i NATO i důrazem na zachování sankcí vůči Rusku a mezinárodní odpovědnosti za válečné zločiny.

Celkově se tedy zdá, že hlavním faktorem ovlivňujícím přežití visegrádské čtyřky není ani tak společná oddanost určitým hodnotám, ideologiím a normám, jako spíše vztupy a pády aktuálních politických postojů lídrů v rámci bloku. Na samém počátku se skupina možná řídila vírou v liberální demokracii, právní stát, evropskou integraci a toleranci. Když však přišla migrační krize, převládla netolerance a uzavření hranic.

Když Rusové vtrhli na Ukrajinu, blok se rozdělil na dva tábory s protichůdnými postoji vůči oběma válčícím stranám. Konzistentnost postoje Maďarska jednoduše souvisí s dlouhověkostí jeho vládnoucího režimu, zatímco v Polsku, České republice a na Slovensku časté změny politického směřování ovlivňují míru, do jaké mohou tyto země zastávat v bloku konzistentní role.

Válka na Ukrajině bude celý blok bezpochyby i nadále rozdělovat a v tomto ohledu nelze očekávat žádné smíření. Skutečnou otázkou tedy je, zda se V4 dokáže vymanit z okovů reálné politiky a znovu se přihlásit k morálním a ideologickým principům, které kdysi daly smysl jejímu vzniku, anebo zda její budoucnost zůstane rukojmím proměnlivých zájmů jejích vůdců.

Péter Bori

Z angličtiny přeložil Viktor Janiš.

Jak válka a Viktor Orbán změnili polský pohled na Visegrád

Brzy uplyne čtvrté výročí nevyprovokovaného ruského útoku na Ukrajinu. Události z února 2022 značně ovlivnily i polské vnímání regionálního spojení. Ukázalo se totiž, že pojmout ho především jako budování společné fronty unijních skeptiků je nedostatečné. Upřednostňování Visegrádské skupiny (V4) před ostatními formáty spolupráce proto rychle vzalo za své.

Za povšimnutí stojí skutečnost, že v Polsku ztratila V4 na významu za vlády národně-konzervativní strany Právo a spravedlnost (PiS). Je to pozoruhodné v kontextu předchozích let, protože to byly obvykle liberální vlády, které

byly vnímány jako skeptičtější k visegrádské spolupráci, nad níž stavěly upevňování vazeb se Západem.

Tentokrát bylo vše trochu jinak. Když se po volbách v říjnu 2023 ujala moci liberální vláda v čele s Donaldem

Tuskem, do velké míry pokračovala v integračním kursu nastaveném svou konzervativní předchůdkyní. Ten směřoval na sever, když cílil na spolupráci se státy kolem Baltského moře, s nimiž začala Polsko pojít především otázka mezinárodní bezpečnosti. Za zmínku také stojí podstatné zlepšení vztahů s Českem, kde shodu s polskými protějšky nacházel nejdříve premiér Petr Fiala a po prezidentských volbách v roce 2023 také prezident Petr Pavel.

Bez ohledu na politické konotace panovalo v Polsku přesvědčení o nutnosti podporovat Ukrajinu a poskytovat jí co možná nejrozsáhlejší pomoc včetně vojenské. Visegrádský formát se začal měnit ve fórum polsko-česko-slovenské spolupráce, které do konce září 2023, tedy do vítězství Roberta Fica v parlamentních volbách na Slovensku, vůči Ukrajině vystupovalo poměrně entuziasticky. Samotný název Visegrádská skupina se však v polské veřejné debatě přestal vyskytovat. Více se mluvilo o Bukurešťské devítce (B9), která zahrnuje státy východního křídla NATO. Maďarsko se stalo jakýmsi páriou dosavadních středoevropských formátů.

Konec jednoho přátelství

Rok 2022 vzájemné vztahy s Maďarskem bez přehánění zdevastoval. V průzkumech veřejného mínění provedených již po vypuknutí války, v nichž byli polští responden-

Jarosław Kaczyński a Viktor Orbán si potřásli rukou v září 2017 v polském Sejmu.

Foto: Wikimedia Commons/ Kancelaria Sejmu /Paweł Kula

ti tázáni na vztah k jiným národům, zaznamenali Maďaři značný propad popularity. Více se propadli už jen Rusové a Bělorusové.

Idea polsko-maďarského přátelství se nevzpamatovala ani tři roky po začátku plnohodnotné války na Ukrajině. Jistým symbolem tohoto ochlazení se stala reakce předsedy PiS Jarosława Kaczyńského v dubnu 2022 na slova Viktora Orbána. Tři dny po parlamentních volbách v Maďarsku, 6. dubna 2022, během tiskové konference totiž Orbán na adresu ruských válečných zločinů v ukrajinské Buče prohlásil: „Žijeme v dobách masové manipulace, kdy člověk neví, jestli může věřit tomu, co sám vidí.“

Tento zjevný pokus umenšit ruskou odpovědnost za genocidu na Ukrajině se setkal s ráznou odpovědí Jarosława Kaczyńského, který v jednom rozhovoru konstatoval, že pokud někdo nevidí to, co se stalo v Buči, měl by si zajít k očnímu lékaři. Dne 9. dubna 2022 Orbánův tiskový mluvčí zveřejnil stanovisko premiéra následujícího znění: „Odsuzujeme genocidu v Buče. Podporujeme mezinárodní vyšetřování.“

Kroky maďarské vlády jsou velkou částí polské společnosti považovány za proruské, a platí to dokonce i pro voliče, kteří podporují Právo a spravedlnost (PiS). Není náhoda, že když Viktor Orbán po volbách do Evropského parlamentu oznámil nutnost vytvořit v tomto tělesu novou frakci, velké nadšení to v PiS nezbudilo. Orbán se skutečně stal jedním z otců Patriotů pro Evropu, jeho polští – jak se zdálo – političtí blízcenci se však navzdory snaze maďarské vládní koalice Fidesz-KDNP do této frakce nijak nehrnuli.

PiS tak zůstalo nejpočetnější skupinou v řadách Evropských konzervativců a reformistů. Obě frakce se samozřejmě v mnoha otázkách shodnou, k Fideszem očekávané polsko-maďarské fúzi nicméně nedošlo. Půldruhého roku po eurovolbách navzdory Orbánovým hlasitým proklamacím Patrioti pro Evropu nijak silnou skupinou v Bruselu nejsou, ačkoliv u jejich vzniku stál i vítěz nedávných českých parlamentních voleb Andrej Babiš.

K erozi Visegrádské skupiny přispívá vyčerpání dosavadního formátu spolupráce. Připomeňme, že V4 vznikla za účelem koordinace procesu přistoupení k Evropské unii. Po roce 2004 byla skupina přeformátována na V4+ s cílem podělit se o dobrou praxi s dalšími státy aspirujícími na členství v EU. V tomto ohledu byla podstatná pravidelná setkání premiérů před summity Evropské rady nebo jednotlivých ministrů před jednáním unijních odvětvových rad. Tato setkání do velké míry odumřela, ačkoliv schůzky na nižších úrovních probíhají i nadále.

V roce 2025 je politická i společenská situace jiná než o tři roky dříve. Rostoucí nechuť pomáhat Ukrajincům a únava z války umožňují popřát odlišným stanoviskům o něco více sluchu. Největším zastáncem obnovení visegrádského formátu je Viktor Orbán, který už nejméně dvakrát možnost resuscitace V4 ohlašoval. Poprvé to udělal po volebním vítězství Roberta Fica, podruhé u příležitosti výhry Andreje Babiše.

Orbán by se rád vrátil k roli vůdce visegrádské čtyřky, které se těšil od roku 2015 v souvislosti s tehdy probíhající migrační krizí. Protože právě maďarský premiér ve střetech s Bruselem prošlapával stezky (jak se dozvídáme z materiálů publikovaných maďarským investigativním portálem *Direkt36*, dělo se to mimo jiné pomocí špionážní sítě vybudované v evropských institucích), pozice Maďarska ve formátu V4 i ve vztazích s Polskem byla disproporčně silná. Zatímco Slovensko a Česko celkem přirozeně vnímají polské vedení v tomto formátu, Maďarsko má stále ambici mu dominovat.

Hlavní otazník

Návrat k Visegrádské skupině v podobě před rokem 2022 se zdá nemožný, dokonce i kdyby v parlamentních volbách v Polsku v roce 2027 opět zvítězilo Právo a spravedlnost. Zdá se, že hodnoty vyznávané tímto politickým táborem včetně ostře protiruského kurzu nelicují s „holubičím“ postojem Orbána k ruskému režimu Vladimira Putina. Maďarský premiér se tak bude muset poohlédnout

jinde. Na sociálních sítích si lze všimnout, že jedna z frakcí polského uskupení Konfederace udržuje pravidelné kontakty s maďarskými vládními kruhy. Jde o křídlo blízké Krzysztofu Bosakovi, jehož europoslanci vstoupili do frakce Patrioti pro Evropu. Z perspektivy Fideszu by tento mladický zápal neměl zůstat nevyužitý.

Je zjevné, že Česko, Polsko, Slovensko a Maďarsko by spolu v různých formátech spolupracovat mohly. Témata přinejmenším ke vzájemným konzultacím nescházejí. Jedním z nich bude vyjednávání o víceletém finančním rámci Evropské unie. V zájmu regionu je totiž postarat se o to, aby co největší část evropského rozpočtu nadále směřovala do kohezní politiky, jejímiž adresáty jsou také státy visegrádské čtyřky.

Další potenciální oblast spolupráce představuje klimatická politika. Státy regionu se shodují, že rychlá transformace k zelené energetice je vyloučena. Nezdá se ale možné, že by k uzavření spolupráce v oblasti energetiky mohlo dojít, jelikož Maďarsko a Slovensko nedělají mnoho pro to, aby se zbavily závislosti na ruských fosilních palivech.

Jednotlivé státy skupiny hluboce dělí také postoj k Rusku. Fico má mnohem blíže k Orbánovi než k Polsku. Českou politiku vůči Rusku zřejmě převzetí vlády Babišovým hnutím ANO zásadně neovlivní. Příčinou nejsou jen výbuchy ve Vrbětčích v roce 2014, do nichž bylo – jak víme od roku 2021 – zapleteno Rusko. Andrej Babiš je bezpochyby ekonomicky natolik provázaný se Západem, že sblížení s Ruskem, jež by mohlo ohrozit renomé jeho podnikání, riskovat nebude.

Hlavní otazník tak představuje vůči Rusku loajální Orbánovo Maďarsko se svou touhou převrhnout geopolitický stolek a získat lepší postavení ve světě. Viktor Orbán chce skoncovat s paradigmatem Maďarska coby státu poraženého ve dvou světových válkách. V tomto ohledu zůstává nevypočitatelný. Usiluje o to, aby se Maďarsku vrátila dávná pozice a respekt. Odtud pramení například jeho velká snaha zapojit se do některého fóra rozhodujícího o budoucnosti Ukrajiny. Orbán, který Kyjevu mnohokrát upřel právo na sebeurčení, ve středoevropském klubu reprezentuje absolutně protiukrajinský přístup. S tím se polská vláda těžko může ztotožnit.

Dominik Héjč

Redakčně kráceno. Z polštiny přeložila Anna Šašková Plasová.

Články k tématu Visegrádská skupina vznikly v rámci projektu *Reflections of the War in Ukraine in Visegrad Countries*. Projekt je spolufinancován vládami České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visegrádských grantů z Mezinárodního visegrádského fondu. Posláním fondu je podporovat myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Sbormistr v lese nečihá

V létě výrazně rozvířil vody české kinematografie snímek Sbormistr režiséra Ondřeje Provozníka. Po premiéře v soutěži karlovarského festivalu si vysloužil vesměs nadšené reakce, které oceňovaly citlivý přístup k tématu sexuálního zneužívání v prostředí dívčího pěveckého sboru. Mluvílo se dokonce o možných oscarových ambicích snímku.

Naděje na prestižní ocenění ale pohřbily dvě události. Nejprve prezidium České a filmové televizní akademie doporučilo svým členům hlasovat pro *Sbormistra* při výběru oscarového kandidáta, což mnozí zúčastnění označili za nestandardní krok hraničící s nátlakem. A pak se v médiích objevilo prohlášení producenta a režiséra Radovana Sírta, který obvinil tvůrce z toho, že scénář vystavěli na příběhu jeho sestry Karolíny (filmová hrdinka se jmenuje stejně), která byla jednou z obětí šéfa sboru Bambini di Praga Bohumila Kulínského a svědčila proti němu i u soudu. Sírt argumentoval, že ji vystavili opětovně traumatizaci.

Tvůrci se bránili, že příběh je modelový a bere si inspiraci z různých podobných případů. Ale PR šrám na projektu utkvěl a do oscarového klání postoupil dokument o fotografce Libuši Jarcovjácové *Ještě nejsem tím, kým chci být*.

Sbormistr je přitom film pozoruhodný tím, jak téma sexuálního predátora v konkurenčním dětském kolektivu zpracovává citlivě a nesentimentálně. Ovšem to, jak moc v reálu příběh připomíná Kulínského kauzu, je největší strategická chyba jinak suverénního a vyspělého snímku. A to nejen s ohledem na vzpomínky obětí.

Objevují se námitky, že postava sbormistra Vítka Máchy ve skvělém podání Juraje Loje Kulínského odkaz romantizuje, protože vyprávění nahlížené perspektivou třináctileté sboristky Karolíny vyjevuje rozsah sbormistrových zločinů jen v milosrdných náznacích. A byť je výprava navozující éru devadesátých let naprosto dokonalá, nebyl důvod točit další dobovku. Pokud by byl příběh zasazený do současnosti, rezonoval by mezi diváky možná ještě víc.

Subjektivně laděné vyprávění nás vtahuje přímo do světa hlavní hrdinky Karolíny, která zpívá v přípravce dívčího sboru a vzhlíží ke starší sestře Lucii, jež už ve sboru je a bojuje s ostatními dívkami o zájem nevyzpytatelného sbormistra. V jeho moci je rozhodnout, v jakém složení pojedou výkvět sboru na prestižní zájezd do New Yorku. Shodou okolností se Karolína dostane na soustředění v Krkonoších, kde se musí vyrovnávat s pubertálními nashvály svých konkurentek a kde si jí Mácha začíná pomalu namotávat do svých predátorských osidel.

Tvůrci dobře vystihli modus operandi podobných pachatelů dětského groomingu, jak se také navazování důvěrného vztahu s dětmi za účelem sexuálního zneužití nazývá. Mácha dokáže být empatický a odzbrojující, aby se o chvíli později zachoval necitelně a krutě. Jako ve scéně z New Yorku, kde pošle Karolínu koupit motýlka a pak ji seřve před sborem, když se s ním vrátí později, než čekal. Kateřina Falbrová je v roli Karolíny zjevení a cena za nej-

lepší ženský herecký výkon z Karlových Varů nemůže být v lepších rukou. Je dětsky naivní, ale přitom upřímná a opravdová. Mistrovsky utáhne komplikované emoce, které jsou spojené s vývojem její postavy v závěru filmu. Navíc skvěle zpívá a dojemně křehké pěvecké pasáže sboru příjemně rytmezují neuspěchané tempo vyprávění.

Příběh zdařile vystihuje žárlivost i solidaritu uvnitř dívčího kolektivu a pracuje s náznaky jisté protřelosti a cynické vypočítavosti některých jeho členek. Hodně funkční a povedený je i motiv cesty přes les s bezdomoveckým doupětem, kterým si sestry Karolína a Lucie s pocitem jistého vzrušení zkracují cestu domů od tramvaje. Je to ovšem umělý strašák, který vyvolává obavy u rodičů dívek, aniž by si uvědomovali, že skutečné nebezpečí pro jejich dcery se neskrývá v lese, ale může na sebe brát podobu vzývané a populární autority.

Formálně vynalézavě a citlivě je natočená klíčová scéna v newyorském hotelovém pokoji a úplně poslední záběr je emociálně silnou metaforou, která se vám dlouho usídí v paměti. Ondřej Provozník svým druhým filmem (po debutu *Staříci*, který natočil společně s Martinem Duškem) dokazuje, že je talentovaným autorským režisérem, jenž nejen umí napsat silný scénář, ale dokáže ho realizovat vytříbeným filmařským rukopisem.

Jan Gregor

Herci Maya Kintera, Juraj Loj a Kateřina Falbrová při představení Sbormistra v Karlových Varech.

Foto: Wikimedia Commons/Jan Beránek

Stylový Zlín jako symbol vzestupu a pádu českého obuvnictví

Je jen málo měst, která jsou tak úzce spjatá s jedním odvětvím průmyslu, až se sama stala jeho symbolem. Jedním z příkladů je bezesporu Zlín, jedenácté nejlidnatější město u nás. Už dávno to ale není sídlo baťovské velkovýroby obuvi pro celou planetu. Své místo v současném světě si tak stále hledá.

Každý, kdo přijede do Zlína, pochopí, že nepatří mezi klasická středoevropská středně velká města. Nenajdete tam většinou standardní vrstvy více či méně zachovalého historického jádra ani širšího centra tvořeného historickými předměstími. Velká část Zlína působí architektonicky jednotně, pro někoho možná až chladně, ale celkově jde o město, které má svůj osobitý styl. Typický plánovitý racionální funkcionalismus a všudypřítomné režné zdivo z něj tvoří ráj pro nadšence do městské a industriální architektury i moderního městského urbanismu.

Pro pochopení Zlína je nezbytné uvést, že Tomáš Baťa ve Zlíně nebudoval jen své průmyslové impérium, ale mezi roky 1923 a 1932, kdy zemřel při letecké havárii, byl také starostou města. Přebíral tehdy asi pětitisícové město a v době jeho smrti už populace výrazně přesahovala dvacet tisíc obyvatel. On sám však tehdy plánoval město pro padesát tisíc lidí, takže dnešních asi 75 tisíc by se mu zřejmě líbilo.

Přitom když do města v první polovině 90. let 19. století dorazil se sourozenci Annou a Antonínem založit živnost na výrobu obuvi, kterou jim předtím nepovolili v Uherském Hradišti (i proto má dnes jen třetinu populace Zlína), žily ve městě stabilně ani ne tři tisíce lidí. Navíc velká část obyvatel chudého regionu prchala „za kopečky“ a oceán do Spojených států amerických, nejčastěji do Texasu.

Mimořádná vzpruha

Ale je potřeba to vzít od začátku. První zmínka o Zlíně pochází z roku 1322 a městem se stal na konci téhož století. Vznikl v údolí řeky Dřevnice na rozhraní Hostýnských a Vizovických vrchů, které patří do vnější části Západních Karpat.

Ačkoliv Zlín leží na rozhraní třech národopisných regionů, tedy Valašska, Slovácka a Hané, měl nejbližší k Valašsku a v jeho rámci také plnil funkci místního regionálního centra s výrazně řemeslnou výrobou. Byl také sídlem panství, jež v průběhu času mělo řadu majitelů, z nichž nejznámější jsou Šternberkové a Serényiové. Od posledního z nich, brněnského továrníka Leopolda Haupta, koupilo místní zámek v roce 1929 samotné město. Dnes je v něm galerie.

Poklidná atmosféra malého města na periferii skončila příchodem sourozenců Baťových, kteří tu v roce 1894 založili svůj podnik. Ten v dobrých rukou rychle rostl a už po šesti letech v něm pracovalo asi 120 zaměstnanců. Ještě na

konci éry Rakousko-Uherska začaly první projekty výstavby pro zaměstnance a během první světové války se podařilo uzavřít smlouvu s armádou na dodávky obuvi, což byla pro firmu mimořádná vzpruha. Během válečných let tak vzrostl počet zaměstnanců ze čtyř stovek na čtyři tisíce.

Když se podařilo firmě překonat těžké období po konci první světové války, nastal další rychlý růst, díky kterému měla v roce 1931 již okolo třiceti tisíc zaměstnanců. Zlín se navíc místo periferie předlitavské části Rakousko-Uherska stal městem takřka uprostřed nového československého státu, což skýtalo řadu možností. Díky jeho funkci starosty začaly pod vedením Tomáše Bati v synergii města a podniku ve Zlíně obrovské změny. Zatímco v podniku byla zavedena spoluúčasť zaměstnanců na zisku a ztrátě a byla spuštěna pásová výroba po vzoru amerického Fordu, ve Zlíně a okolí vznikaly dělnické i honosnější čtvrtě a řada významných staveb.

Zásadní je pak postupné plánování zástavby, které Baťa svěřil architektu Františku Gahurovi, žákovi proslulého Jana Kotěry. Gahura dva roky po smrti Tomáše Bati vytvořil Regulační plán velkého Zlína, jenž se stal dlouhodobým základem rozvoje města. Hlavní myšlenkou tohoto plánu bylo propojení průmyslu, bydlení, kultury a rekreace prostřednictvím původně anglického principu „zahradního města“ plného zeleně. Jednotlivé funkce města pak byly rozřazeny do příslušných zón.

Z hlediska architektury místní funkcionalismus zahrnuje vedle viditelného zdiva také modularitu, železobetonový skelet a velká okna snižující náklady na osvětlení i vytápění. Gahura ovlivnil i řadu dalších sídel v regionu. Mezi jeho nejvýznamnější realizace patří Památník Tomáše Bati z roku 1933, dále projekt přestavby městského centra, nemocnice, obchodního domu, velkého kina a podobně. Doplňoval se tak s dalším velkým architektem své doby, Vladimírem Karfíkem, který vytvořil slavný Baťův mrakodrap dostavěný v roce 1938 nebo o pár let dříve dokončený Interhotel Zlín.

Jan Antonín Baťa podnik, nyní již akciovou společností, dále rozvíjel o řadu provozů včetně výroby letadel, pneumatik, strojů, umělých vláken, ale i filmových ateliérů. Před druhou světovou válkou byl Zlín, ačkoliv se nepodařilo dokončit všechny projekty, výkladní skříní československého funkcionalismu.

Baťův podnik zaměstnával více než 67 tisíc lidí, přičemž 35 tisíc z nich působil v zahraničí. Bylo pod ním 63 zahra-

Baťův mrakodrap ve Zlíně.

Foto: Wikimedia Commons/Romanenko

ničních společností, 16 tisíc prodejen (z toho polovina v cizině), lesy, pole, pojišťovny, uhelné doly, letiště, cestovní kancelář i železniční trať Otrokovice-Vizovice.

Spolupracoval na množství komplexních infrastrukturálních projektů. Pojí se s ním i příprava první dálnice, která měla garantovat centrální pozici Zlína v rámci dopravního systému Československa. Jenže přišla pohroma druhé světové války, Jan Antonín Baťa prchl do exilu a z firmy Baťa se postupně stala kanadská společnost.

Konec progresivního koncernu

Zlín byl za války několikrát bombardován a samotná firma byla nucena vedle vojenské obuvi pro okupanty vyrábět například i díly pro německé zbraně, jako třeba střely V1 a V2. Po válce byla znárodněna a v roce 1949 změnila svůj název na Svit. Ve stejném roce komunistický režim

pojmenoval nově vzniklý Velký Zlín jako Gottwaldov, přičemž se stal poprvé na krátko i centrem vlastního kraje. Ani po odchodu Baťův Zlín nezakrněl, stal se městem cestovatelů Hanzelky a Zikmunda nebo průkopníků tuzemské animace Hermíny Týrlové a Karla Zemana. Svit byl centrem československého obuvnictví, když pod sebe soustředil další velké továrny ve Zruči nad Sázavou, Třebíči a Skutči.

Naprostá většina obytů v zahraničí stále všechny ujistvovala o přetrvávajícím mezinárodním významu zlínského obuvnictví. Vedle toho se mimořádně rozvíjela také původně Baťovská produkce pneumatik, která se stala součástí značky známé jako Barum. Ze Svitů se ostatně vydělila také strojní či stavební výroba. Nejvýznamnějším urbanistickým zásahem do městského organismu pak byla během 70. a 80. let výstavba obrov-

ského panelového sídliště Jižní Svahy v severní části města, kde nyní žije více než třetina jeho obyvatel.

Po roce 1989 se však naplno ukázalo, že doby progresivního koncernu už jsou dávno pryč. Zatímco ještě před revolucí ve Svitě pracovalo dvacet tisíc lidí, kteří vyrobili dvacet milionů párů obuvi, po ní se dosavadní jistoty zhroutily. Po přejmenování města zpět na Zlín se zde nejprve rychle rozvíjelo soukromé podnikání, aby se Svit spolu s velkou částí baťovského odkazu postupně rozpadal a v roce 2000 úplně ukončil výrobu.

Velká infrastruktura a zázemí ve městě, které sto let žilo v těsném spojení s obuvnictvím, se najednou musely potýkat s faktem, že místo nižších desítek tisíců zaměstnanců byly v obuvnictví potřebné jen stovky z nich. Rostla nezaměstnanost a také migrace do méně postižených míst. Pro ekonomiku města bylo ranou i rozdělení Československa, protože se ze středu státu posunulo na jeho periferii. Od Zlína se také odtrhly některé okrajové obce, takže město dosud ztratilo asi deset tisíc obyvatel.

Zraněné město Zlín dostalo první velký obklad na své rány právě v době, kdy skončil Svit. V roce 2000 se stalo znovu sídlem vlastního kraje s nyní asi 580 tisíci obyvateli,

Zraněná města

v němž jeho aglomerace tvoří téměř čtvrtinu populace. O rok později pak vznikla Univerzita Tomáše Bati, která korunovala čtyřicetiletou přítomnost vysokého školství ve městě. Dnes má šest fakult a okolo deseti tisíc studentů a patří mezi hlavní hybatele dění ve městě. Vysoko hodnocené jsou obory zaměřené na chemii, výrobní procesy či automatizaci. Budova rektorátu a knihovny od Evy Jiřičné, Petra Vágnera a ateliéru AI – Design je ostatně spolu s vedlejším Kongresovým centrem od stejných autorů asi nejzajímavějším architektonickým projevem moderního Zlína.

Daří se také adaptovat bývalou Baťovu továrnu na kulturní a kreativní čtvrť, probíhají i citlivé rekonstrukce veřejného prostoru. Lze zmínit například místní tým Element Architects, jenž stojí za obnovou tržiště Pod Kaštany nebo revitalizací veřejného prostoru na sídlišti Jižní Svahy.

Po konci Svitů je největším soukromým zaměstnavatelem ve Zlínském kraji globalizovaný výrobce pneumatik Barum s více než čtyřmi tisíci pracovníky, který se již na počátku 90. let dostal pod křídla německého Continentalu. Sídlí však ve vedlejším městě Otrokovice, jež je se Zlínem dlouhodobě provázáno a mezi roky 1939 a 1946 dokonce neslo jméno Baťov.

Limity slovenského modelu

Jak se vlastně daří zde tolikrát zmiňovanému českému obuvnictví? I to má dnes největší zastoupení mimo samotné město, ale většinou zůstává ve Zlínském kraji, přičemž bojuje s levným zahraničním importem a nedostatkem pracovní síly. Zatímco se u nás ještě v 80. letech vyrábělo asi sedmdesát milionů párů bot ročně, aktuálně jsou to podle odhadu České obuvnické a kožedělné asociace nanejvýš čtyři miliony nebo i výrazně méně. Odhady dohledatelné ve veřejných zdrojích se často liší.

Největším výrobcem obuvi u nás je stále firma Baťa, ale Zlína se to už moc netýká. Ačkoliv ve světě vyrobí prý až 150 milionů párů bot ročně, v Česku vytváří jen okolo 300 tisíc párů (většinou pod značkou Weinbrenner), a to ve výrobním závoďe v Dolním Němčí u Uherského Hradiště. Dalším vel-

kým výrobcem je Bennon Group, která sice ve Zlíně sídlí, ale svých asi půl milionu párů pracovních, outdoorových a dalších bot produkuje převážně v Asii.

Vzhledem k tomu, že čeští výrobci nemohou konkurovat těm zahraničním cenou, sázejí na specializaci a kvalitu. Dalšími většími producenty jsou slavičinská firma Prabos, zaměřená na pracovní boty, a společnost Vasky, která vyrábí boty ve Lhotě u Zlína. Ta je v současnosti asi nejprogresivnějším českým výrobcem s mimořádně propracovaným marketingem, díky kterému vyrábí ročně asi 200 tisíc párů bot a mohla v roce 2023 zachránit legendární firmu Botas ze Skutče. Na okraji Zlína pak společnost Molela vyrábí známou obuv Prestige, přičemž většinu ročního odbytu ve výši přesahující 100 tisíc párů bot tvoří zakázky firem. Ve Valašských Kloboukách pak sídlí největší výrobce dětské obuvi u nás, firma FARE.

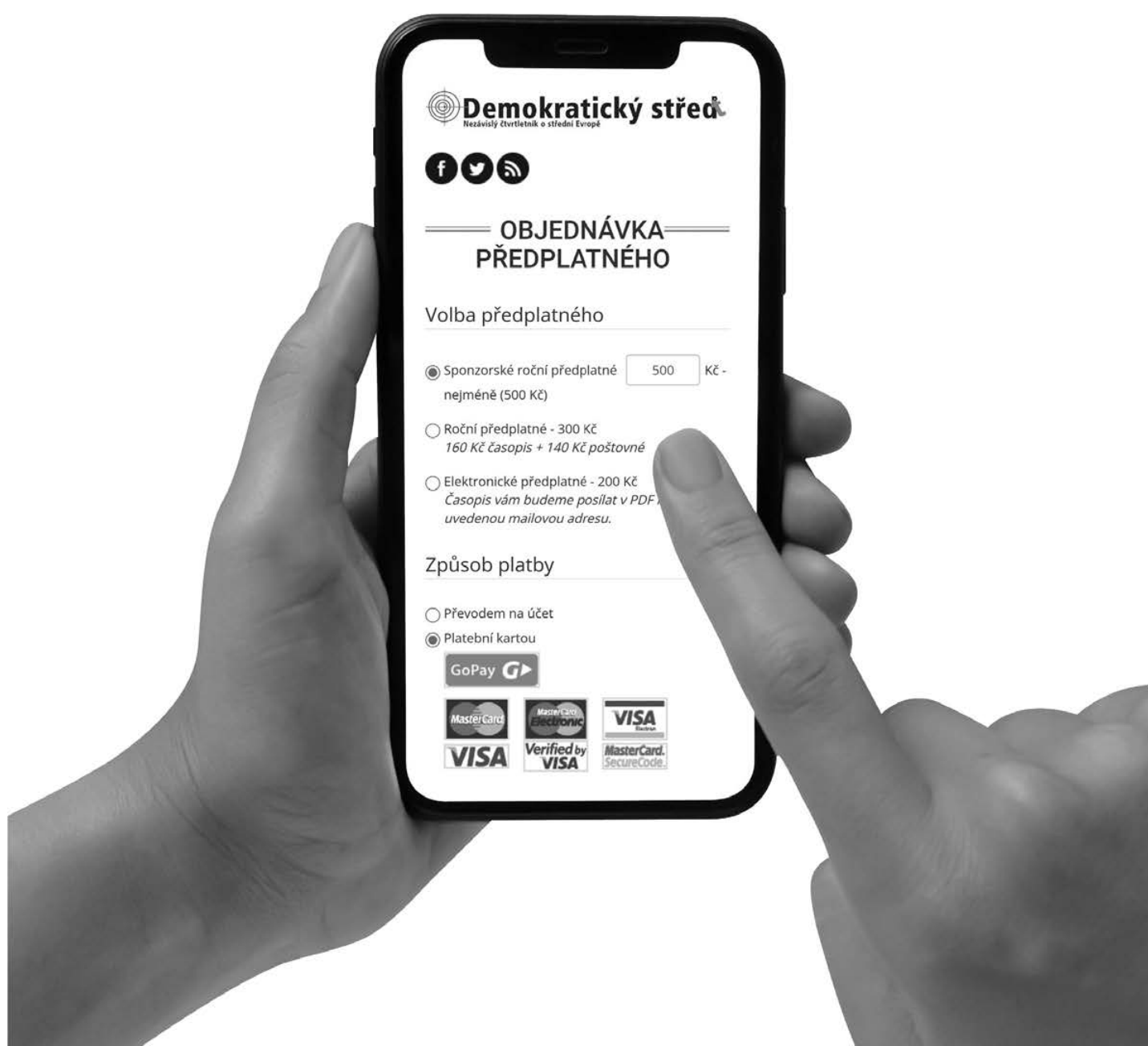
Trochu překvapivé je, že na rozdíl od Slovenska nepřišly do Zlínského kraje ani jinam do České republiky po roce 1989 vyrábět obuv velké zahraniční firmy. Slovenská výroba bot proto vykazovala mnohem vyšší čísla. I tento model s vyšší produkcí a nižší přidanou hodnotou však v poslední době narazil na své limity, protože na jaře tohoto roku ohlásily tři z asi pěti největších obuvnických firem na Slovensku konec výroby kvůli neúměrným nákladům. Snad si české obuvnictví, které je stále úzce spojeno se Zlínem a jeho krajem, povede lépe.

Jan Holovský

Náměstí Míru ve Zlíně. Foto: Wikimedia Commons/Txlxt Txlxt

PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

PŘEDPLATIT SI NÁS MŮŽETE PROSTŘEDNICTVÍM QR KÓDU NA OBRÁZKU NEBO PIŠTE NA REDAKČNÍ E-MAIL REDAKCE@DEMOKRATICKYSTRED.CZ.